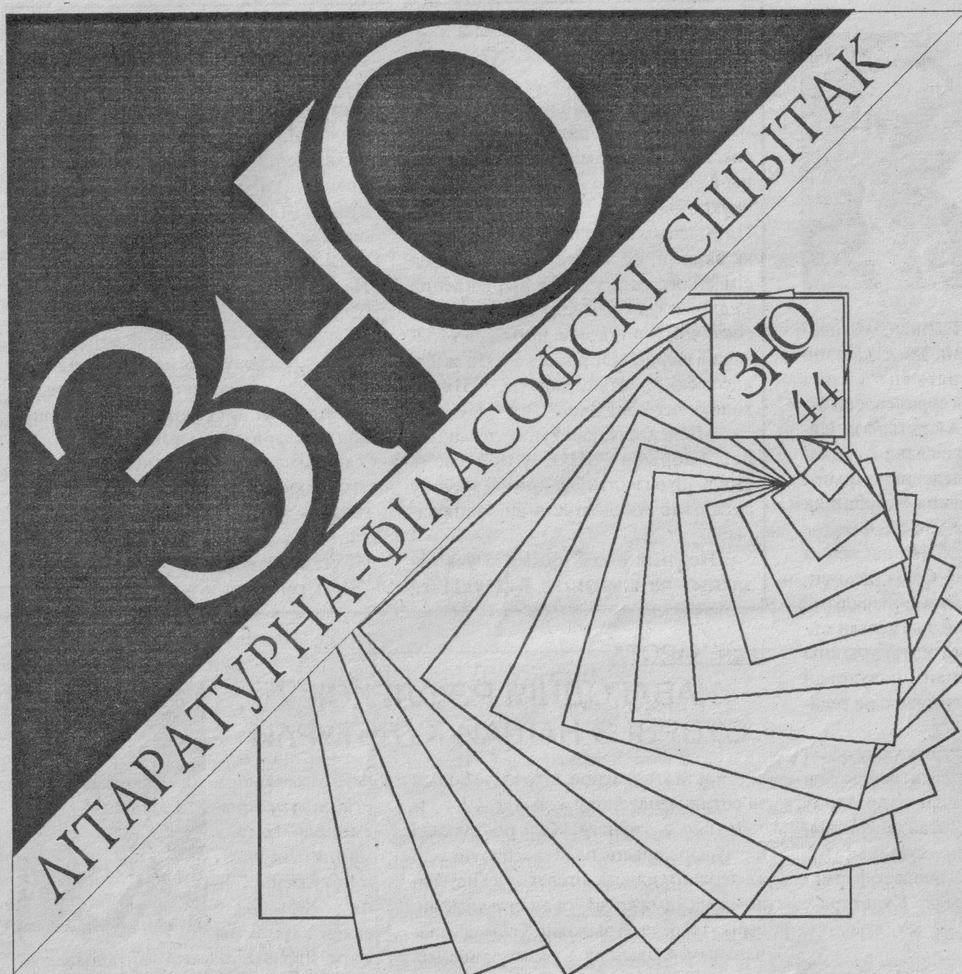

Валянцін АКУДОВІЧ

КОЛЬКІ САНТЫМЕНТАЎ НА РАЗВІТАННЕ

Чаму так атрымалася — цяпер ужо не істотна. Але “ЗНО” болей не будзе. З гэтай нагоды трэба было б хоць трохі паплакаць, толькі плакаць чамусьці зусім не хацелася.

— А чаму табе не хочацца плакаць? — запытаўся я сам у сябе. — Гэта ж не жартачкі, “ЗНО”, над якім ты шчыраваў амаль чатыры гады, узяло ды ляснула...

— Не хочацца, і ўсё, — адказаў я, зноў жа сам сабе. — Што мне цяпер вочы цыбуляй церці? Вунь, Атлантыда — ляснула, Савецкі Саюз — ляснуў і ніхто з гэтага асабліва не румзаў, а тут нейкае “ЗНО”.

Гэта быў моцны аргумент — пра Атлантыду і Савецкі Саюз. Ён адразу выцер мае непралітыя слёзы, але, пэўна, не да рэшты, бо я неўпрыкмет абрынуўся ў сентыментальныя ўспаміны.

Найперш мне ўзгадаўся Полацак (Полацак заўсёды згадваецца паперадзе ўсяго), нейкая акадэмічная канферэнцыя, восеньскі сквер і мы, толькі пазнаёміўшыся з Ігарам Бабковым, адразу канстатуем: Беларусь без філасофіі тое самае, што шлюбная ноч без маладой.

Праз нейкі час мы сустрэліся з Ігарам ужо ў Мінску ў кавярні “Хвілінка” і падчас “кававай цырымоніі” вырашылі, што каб на Беларусі была свая філасофія, трэба стварыць філасофскі часопіс. (Дарэчы, яшчэ ў філіжанках кава не паспела астыць, а мы гэта ўжо вырашылі. Тады неяк ўсё хутка вырашалася.)

Кава не гарэлка, яе можна піць і ўдвох, а вось філасофскі часопіс удвох не створыш — патрэбен нехта трэці. Дыскусія пра трэцяга лішне не доўжылася. Ім мусіў быць Алесь Разанаў. (Між іншым, тады без Разанава не распачынаўся ні адзін хоць чаго варты праект.)

Далей падзеі разгортваліся імкліва. Ліст у падтрымку ідэі філасофскага часопіса падпісалі столькі акадэмікаў, дактароў навук ды розных лаўрэатаў, што спадару Дземчуку (на тую пару вялікаму начальніку) нічога больш не заставалася, як аддаць загад Міністэрству культуры скласці каштарыс філасофскага часопіса.

Здавалася, метафізічная авантура вось-вось уцялесніцца ў фізічнай рэальнасці, але тут нешта ў самім часе зварухнулася не на нашу карысць, падзеі замарудзілі сваю хаду, і ў гэтай марудзе Міністэрства культуры падумала: а на халеру культуры філасофія і перакінула праект у Міністэрства адукацыі; і хаця апошняе ад нас быццам не адмаўлялася, але, здаецца, мы самі ўжо прытаміліся ў каторы раз даводзіць пра шлюбную ноч без маладой.

Магчыма, Міністэрства культуры пачувала сябе трошкі вінаватым і таму наўзамен часопісу пагадзілася фінансаваць штомесяц восем датковых старонак да газеты “Культура” (якую тады ўзначальвала Вольга Іпатава), каб на базе рубрык “Эліта” і “Суплёт ідэй” мы маглі стварыць культуралагічны сшытак.

Будзем шчырымі, адразу я не быў у захапленні ад прадстаўленай магчымасці, але ўрэшце пагадзіўся ўзяцца за непасрэднае выкананне гэтай працы. (Калі Алесь Разанаў у тандэме з Людмілай Крушынскай моцна падахвоцяцца, то яны і камень перакануюць самахоць перакуліцца на другі бок. Прынамсі, так было ў маім выпадку). Зрэшты, акрамя рытарычных здольнасцяў дужкамі прытуленых асобаў, пераконвала і сама ідэя сшытка як папярэдняга канспекта будучага часопіса.

Цяпер я не выключаю, што гэта было памылковым рашэннем, бо калі б мы не загрузлі ў “ЗНО”, то зусім верагодна, што дацiснулі б Міністэрства адукацыі і займелі філасофскі часопіс. Але з іншага боку, калі б мы займелі той часопіс, то наўрад ці аднавілася б “Крыніца” і, прынамсі, у тым выглядзе, у якім аднавілася, і, пэўна, засталіся б нястворанымі “Фрагменты” Ігара Бабкова... Хаця... Каб ды кабы, дык на языку раслі б грыбы.

Дарэчы, пра ўласна назву сшытка — “ЗНО”. Пэўна, не толькі чытачы, а шмат хто і з аўтараў сшытка па сёння не ведае, што стаіць за гэтымі трыма літарамі — нейкая абрэвіятура, сакральны знак ці выпадковае дурноцце?

Ні першае, ні другое, ні трэцяе. А ўвогуле гэта была цэлая эпапея. Найперш мы распрацавалі метадалогію пошуку назвы. З гэтай метадалогіі вынікала, што мы мусім выправіцца на пошукі назвы адразу ў чатырох накірунках. Першы — малавядомыя беларускія словы, другі — лацінізмы (дамінанта, дыскурс і да т.п.), трэці — грэцкія словы (топас, эйдас і г.д.), чацвёрты — што заўгодна, але каб не як у людзей.

О, гэта была праца дык праца! Два разы я перачытаў слоўка за слоўкам увесь слоўнік Ластоўскага, а пасля тое самае перарабіў і са слоўнікам замежных словаў. Не ведаю, што чыталі мае хаўруснікі, але калі надышоў час падсумавання, то ў нас было столькі прыгожых слоў, што іх, бадай, хапіла б на ўсе сшыткі еўрапейскага кантынента. А нам дык вось не хапіла. Кожнае знойдзенае слова нечым муляла, нечым не задавальняла, нечым само сябе адпрэчвала.

Настаў момант, калі мне падалося, што лягчэй знайсці ў пушчы авечку, якую даўно з’елі ваўкі, чым вартую назву для нашага сшытка.

І вось тут заходзіць у рэдакцыю “Культуры” Алесь Разанаў. Вочы палымнеюць, твар праменіцца натхненнем — быццам яго сёння анёлы ўмывалі. І адразу з дзвярэй паведамляе:

— Знайшоў.

— Не можа быць, — кажу, каб не сурочыць.

Разанаў, як Цыцэрон перад рымскім сенатам, уздымае руку і ўрачыста прамаўляе:

— Зно.

Я ўвачавідкі ніякавею. Што зно? Чаму зно? Якое зно? Навошта зно? Разанаў не адразу разумее, што я нічога не разумею, а зразумеўшы, пачынае тлумачыць.

Я не перакананы, што на Беларусі знойдзецца чалавек, які здольны пераказаць тое, што кажа Алесь Разанаў. А калі такі чалавек і ёсць, то гэта ўжо, напэўна, не я. Таму далей я буду змушаны карыстацца ўласнай версіяй разанаўскага тлумачэння. Спрошчана яна выглядае так: Разанаў ператрос усе беларускія хронікі і ўвесь сучасны лексікон і выстветліў (ці вылічыў), што ў фанетычнай аснове калі не большасці, то вельмі многіх сутнаснастваральных словаў знаходзяцца гэтыя тры гукі (-з-, -н-, -о-), натуральна, у розных спалучэннях і не заўсёды ў поўным складзе (звон, дно, знос, зноў і г.д. і да т.п.).

Шчыра кажучы, лагічная аргументацыя разанаўскага тлумачэння не так ужо і моцна мяне пераконвала, але я не мог не даць веры ягонаму вуху.

Дайце веры, у Разанава геніяльнае вуха.

Разанаў чуе слова ў яго яшчэ вільготнай, трапяткой прааснове: можа быць, у вушных ракавінах Разанава (як у марскіх — мора) увесь час шуміць, пераліваючыся, магма тых першагукаў, з якіх потым і ўзнікалі словы? Зрэшты, як у яго гэта адбываецца, не істотна. Але тое, што ёсць (вуха), тое ёсць...

Так -зно- сталася “ЗНО”. Яно досыць мірна суіснавала з уласна газетай (як дамініён з метраполіяй), рабіла тое, што лічыла патрэбным, але пры гэтым улічвала, што ягоная свабода досыць умоўная і абараняць гэтую свабоду ад чынавенства даводзіцца не таму, хто робіць сшытак, а таму, хто адказвае за ўвесь тыднёвік.

Магчыма, на погляд збоку, няма асаблівай розніцы паміж першымі і апошнімі выпускамі “ЗНО”. Насамрэч, гэта зусім не так (і зусім не таму, што неўпрыкмет адышлі ад непасрэднай працы над “ЗНО” да сваіх новых праектаў Разанаў і Бабкоў). Хаця “ЗНО” і пазначалася як літаратурна-філасофскі сшытак, але не дзеля літаратуры яно стваралася. Больш за тое, я спадзяваўся, што ў “ЗНО” будзе не “літаратурны”, а іншы (ад “ЛіМа”, “Полымя” і нават “Нашай нівы”) як чытач, так і аўтар. Мае спадзяванні не спраўдзіліся, “ЗНО” не змагло прарвацца праз татальную аблогу тых некалькіх тысяч чытачоў і некалькіх соцень аўтараў, што шчыльна атачаюць усе беларускія выданні, незалежна ад таго, пішуць яны пра гісторыю, літаратуру, філасофію ці штучнае асемяненне. Калі гэтая сумная выснова ўвачавіднелася, то мне нічога не заставалася, як панылa паўшчуваць сябе за незабяспечаны рэальнасцю аптымізм і шукаць месца для “ЗНО” ў агульным літаратурным дыскурсе. Зрэшты, асаблівай патрэбы шукаць не было. Авангардныя, формавытворчыя і першыя постмадэрновыя акцыі самі шукалі прастору, дзе б маглі стацца заўважнымі для “шырокай” публікі. Таму зусім не выпадкова, што Сяржук Мінскевіч і Алесь Туровіч менавіта на старонках “ЗНО” абгрунтоўвалі сваю канцэпцыю “транслагізму”, а Юрась Барысевіч — шызарэалізму, як не выпадкова, што на гэтых жа старонках заманіфеставаў сябе Бум-Бам-Літ і працягвала рэалізоўваць свой творчы патэнцыял Таварыства Вольных Літаратараў.

І ўсё ж такі адважуся сцвярджаць, што не літаратура (як у нетрадыцыйных, так і ў традыцыйных формах) выяўляла асноўнае значэнне “ЗНО”, а культуралогія і філасофія — у перакладах і арыгінальных тэкстах. І хаця літаратурныя акцыі (асабліва апошняга часу) былі больш яркімі, больш заўважнымі, але літаратуры ў нас даволі было і без “ЗНО”, а філасофскіх тэкстаў не тое што “даволі” — лічы ўвогуле не было. Сёння гэтаму цяжка даць веры, але да з’яўлення “Культуры” практычна ніводнае айчыннае выданне (і ніводнае выдавецтва) не друкавала на беларускай мове тэкстаў (тым болей кніг) з сусветнай філасофскай класікі ці свайго ўласнага метафізічнага досведу. (Ну, можа, дзе адзін-другі тэкст і друкаваўся, усяго не ўгледзіш, але на агульную сітуацыю гэта ніяк не ўплывала). Вось чаму мне падаецца істотным усё, што рабілася ў гэтым накірунку “ЗНО”, вось чаму для мяне і сёння застаецца надзвычай важным трактат Ігара Бабкова “Беларуская традыцыя на зломе сэнсаў”, надрукаваны ў першых трох выпусках сшытка, вось чаму я заўсёды быў ўдзячны “ЗНО” за тое, што на яго прасторы выявіўся і выразніўся адзін з нашых найцікавых сёння, на мой погляд, культуролагаў — Юрась Барысевіч, што тут адбывалася перакладчыцкае і даследчыцкае станаўленне Валеркі Булгакава і знаходзілася месца тэрміналагічным росшукам Юрася Пацюпы.

І, безумоўна, я буду ўдзячны “Эліце” і “ЗНО” за тэксты Платона, Ратэрдамскага, Шапенгаўэра, Кіркегара, Ніцшэ, Гусэрля, Фрэйда, Вебера, Шпенглера, Ясперса, Леві-Строса, Артэгі-і-Гасэта, Фуко, Дэрыда, Дэлёза, Арто, Льётара, Мукса, Дэбрэя, Калакоўскага...

Зрэшты, я здаецца залішне адхіліўся ў справаздачу, якую, бадай, і ўвогуле не трэба было распачынаць, бо ўсіх, каго хацелася б пералічыць, усё роўна не пералічыш.

Зразумеўшы гэта, я падумаў прыкладна так: не трэба нічога і нікога лічыць, а трэба запрасіць аўтараў сшытка, каб апошні раз усім разам сустрэцца ў прасторы “ЗНО” на, так бы мовіць, “развітальным балі”, ці, у іншым лексіконе, — “тусоўцы на ростані”.

Што і казаць, рамантычная ідэя. Наіўная і трохі недарэчная, як для эпохі постмадэрна. Але, падобна, мы ўсе яшчэ застаемся трошкі рамантыкамі і нават сентыменталістамі, бо запрашэнне амаль ніхто не абмінуў увагай — шчыры ўсім дзякуй!

Натуральна, “усе” не маглі разам сабрацца ні тэарэтычна (прастора сшытка для гэтага замалая), ні практычна (замала часу было, каб да кожнага дагукацца, а кожнаму адгукнуцца), але мне заўсёды хацелася верыць, што “ЗНО” — гэта той кантынуум, дзе ў адначассі і з аднолькавым значэннем месцяцца як усе тут прысутныя, так і ўсе тут адсутныя.

Алег БЕМБЕЛЬ

ЗНО

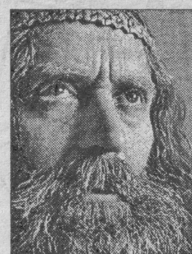

о а д
л б у
а р м
к ы у
н
я
л
а
г
а
... іду па в а с т р ы і ...
па з л о м е
с э н с а ў ...
нібы па бітым шкле — хоць галасі!..
... шукаю МЕТА — СЭНС ...
... а над усім —
сІвы СутВАр ...
і ўсьмешка Solus Rex-a ...

Уладзімір АРЛОЎ

ACUDOVIČ
FECIT QUOD
POTUIT,
FACIANT
MELIORA
POTENTES

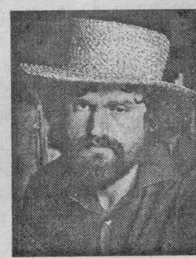

Уладзімір КОНАН

ЗНО ПАМІРАЕ? НЕ, СМЕРЦЮ СМЕРЦЬ ПЕРАМАГАЕ!

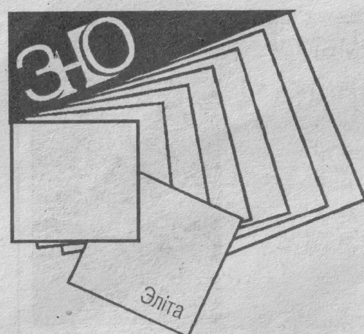

Ляжыць, дрэмле Лявон,
На грудзях вырас клён;
Калі ж вецер на сьвеце
расходзіцца,
Шуміць шумна той клён:
Ячэ ўстане Лявон —
Гэй, Лявоны ў нас не пазводзяцца!

Янка Купала

Сумная вестка напаткала мяне на шаснаццатым паверсе маёй Серабранкі: літаратурна-філасофскі сшытак ЗНО (гэтае загадкавае імя напамінае мне дэвіз "З новай ведай"!) знікае з культурна-нацыянальнай сцэны. З гэтай дрэннай нагоды хочацца паспачуваць маім калегам: дрэнна пачынаем Новы год, спадары! Элітарную культуру выцясняе масавая псеўдакультура. А герояў замяняюць камічныя дублёры. Калі так пойдуць справы і далей, то можам вярнуцца да сітуацыі, якая склалася ў пачатку нашага стагоддзя, калі Маладая Беларусь (народжаная і ахрышчаная ў купелі вызвольнага руху 1905 — 1907 гг.) пачынала з першай легальнай беларускай газеты "Наша Ніва".

Мяне засмуціла гэтая вестка не з-за маіх аўтарскіх амбіцыяў. За тры з паловаю гады (узрост "ЗНО") я, здаецца, выступіў на старонках гэтага па юначаму смелага "Сшытка" адзін раз: апублікаваў бліскучае эсэ Вацлава Ластоўскага "Унія" са сваім сціплым каментарам*. У мяне ёсць дзе сумовіцца з беларусамі, якія яшчэ ведаюць матчыную мову альбо ўспомнілі яе, не зракліся, не прадалі, не аддалі ў палон. Я спачуваю маім маладзейшым калегам, якім наканавана служыць літаратуры і культуры ў наступным тысячагоддзі.

Памятаю той чэрвеньскі падвячорак 1993 года, калі ў старым доме на вуліцы Кірава па закліку рэдакцыі газеты "Культура" сабраліся за "круглым сталом" беларускія філосафы і літаратары. Селі "тварам да твару", умоўна кажучы, традыцыяналісты і мадэрністы. Я і мой калега Мікола Крукоўскі ўзначалілі "правы фланг" першых, а Ігар Бабкоў — "левы фланг" другіх. А калега Валянцін Акудовіч, традыцыяналіст і мадэрніст адначасова, заняў "пазіцыю паміж двух франтоў". Але "вайны" не было. Усё адбылося паводле ўзнёслых словаў малітвы: Да ціхае і мірнае жыцце пажывём ва ўсякім благачэсці і чыстаце.

Зададзенае за "круглым сталом" "поліфанічнае" сумоўе спадарожнічала кароткаму жыццю ЗНО. Даволі скора там узялі верх "мадэрністы". Традыцыяналісты (кажу толькі за сябе і свайго калегу сп. Крукоўскага) не ўсё прымалі, што пісалі і гаварылі прадстаўнікі "новай хвалі" ў літаратуры і філасофіі. Але мы не "нападалі" на іх. Я навет парадаваўся. Бо можна зразумець сталага кансерватара. Але няма нічога больш занудлівага, як малады дагматык.

Толькі за апошні год адзначу цікавыя выступленні ў ЗНО: Галіны Дубянецкай, Людкі Сільновай, даследаванні Юрася Пацюпы, фрагмент з кнігі Жаны Эрш "Гісторыя еўрапейскай філасофіі" (пра святога Аўгустына), "Нацыяналізм і тэатр" Вячаслава Ракіцкага, незакончанае даследаванне Ірыны Шаўляковай "Метафара і сімвал як стваральнікі "новага міфа". Сёе-тое мяне шакіравала. Асабліва паўмелыя нападкі на традыцыю, Саюз пісьменнікаў, нейкі правінцыйны "лібералізм" і "плюралізм". Сёй-той з не вельмі маладых аўтараў забыў катэгарычны імператыў літаратурнай і навуковай этыкі: не нападай на тое, чаго не ведаеш.

Але ж наш літаратурна-філасофскі сшытак ЗНО быў запраектаваны "на вырост" новай генерацыі літаратараў і філосафаў. Вось яна, гэтая генерацыя, страціла сваю пісьменніцкую трыбуну. Выхад адзін: стварыць новае рэфармаванае ЗНО. Няхай жыве "Культура", а з ёю — і новае ЗНО.

---

* Шаноўны Уладзімір Міхайлавіч! Гэта не зусім дакладна. У дванаццатым выпуску "ЗНО" было надрукавана Ваша цудоўнае эсэ "Сусветнае дрэва мастацтва".

В.А.

Людміла КРУШЫНСКАЯ

Ў

Была зіма. А можа, лета? Не памятаю, чым пасыпала сабе галаву: ці снегам, ці лупінамі ад свежай садавіны-гародніны, бо Акудовіч паклаў на "кухонны" стол "Культуры" заяву. Па ўласным жаданні. Але жанчыны, як вядома, не любяць паразаў. І зусім спантанна ў мяне вырываецца з'едлівая фраза: "Ага, Валянцін Васілевіч, Вы пойдзеце, а мы тут з Іпатавай вырашылі рабіць надта ж філасофскі дадатак, дарэчы... Шкада толькі, што без Вас..."

Мана дзеля паратунку спрацавала. Эмбрыён "ЗНО" ў той дзень амаль што гвалтоўна прышчапіўся ў арганізме Акудовіча, і ён "зацяжарыў".

Першыя роды прымала ўся рэдакцыя на шэрым ад будаўнічага пылу і цэментных плямаў падваконніку ў доме, што па вуліцы імя першага савецкага дыпламата. Немаўлятка было пяшчотна загорнута ў асноўныя "культура"ўскія палосы-пялёнкі. (Ад "памперсаў" мы наўмысна адмовіліся, каб маленечкі наш "зно"ўчык мог плаваць без усялякіх там перашкод у натуральным водным басейне. Уласных думак, зразумела.

...І я свядома сёння пакідаю ў загалоўку літару "Ў". Бо калі яе дадаць да... Што атрымаецца? Вось іменна! Надта ж гэта цікавая справа: пісаць "ЗНО" зноЎ.

Іван ЧАРОТА

НАВАГОДНІЯ РЭФЛЕКСІІ Ў СУВЯЗІ З НАШАЙ КУЛЬТУРАЙ

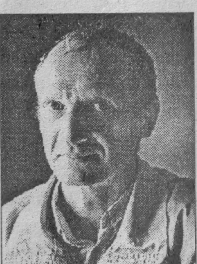

Часта згадваецца, што існуе больш за сотню азначэнняў *культуры*. І ў гэтым нічога дзіўнага. Калі род людскі пачаў адрозніваць плён сваёй дзейнасці ад першатворнага, ён свядома і неўсвядомлена адмяжоўваўся ад *культу*, г.зн. веры, таго, што зыходна было вызначальным. А ў выніку — размыванне ўсіх катэгорый, якія павінны адлюстроўваць сутнаснае, драбленне і здрабненне свядомасных установак плюс, хочаш не хочаш, заканамерная адплата з боку мовы: "культурай" называюць які-небудзь боб-сырэц ці нават хваробатворныя бактэрыі, выведзеныя лабараторным шляхам, "культурным" — чалавека, які звычайна мае пры сабе насоўку, з'яўляецца слова-монстр "культурызм", што азначае мускулапаклонніцтва, шырока ўжытковымі становяцца выразы "палітычная культура", "культура ўжывання спіртнога"... і так далей, па самае, як кажуць, нельга. Толькі з першага погляду гэта парадаксальна.

Між тым, нельга не ўлічваць таксама, што разуменне культуры па-свойму адметнае ў кожнага народа ў пэўны час. Якую ж мелі, маем і ствараем мы, беларусы? Апошнія пакаленні звыкліся з "нацыянальнай паводле формы і сацыялістычнай паводле зместу культурай савецкай". Яна яшчэ не знікла, што б хто ні казаў. І зноў-такі, няма чаго здзіўляцца, калі добрыя намеры будаваць "культуру дэмакратычную" абярнуліся гучным пшыкам, выбухам "мас-, суб-, рок-... культуры".

Ці можна было гэтага пазбегнуць? Можна, бадай, толькі пры ўмове, што разумеем і развіваем сваю культуру не абавязкова пад усімі соценналікімі азначэннямі, тым болей не ў якасці "надбудовы" чарговага зманліва ўяўленчага "базіса", а як спрадвечную існасць, незаменную спадчыну, духоўнае апірышча. Інакш — мець толькі тое, што ствараем, чаго заслугоўваем.

У навагодні час не апошняя патрэба — высветліць, наколькі спрыяльнейшыя перспектывы прадбачацца. Усё верагоднае, калі абапірацца на станоўчы вопыт папярэднікаў, шкодна пераацэньваць, але не варта і недаацэньваць. Мудрыя заўсёды лічылі, што цяжкасці даюцца дзеля ачышчэння. Ды ў нас, як бачым, не выспела патрэба і ачышчацца, і з мудрымі ў гэтым пагаджаюцца. Таму сацыяльна-палітычным лозунгам неўпрыкмет можа стаць вуху прыемнае: "Чаму ж мне ня пець, чаму ж не гудзець?!" — па прыродзе сваёй карчомны жарт. Дарэчы, таксама твор адпаведнага пласта культуры і знак пэўнай перспектывы.

Логіка, між тым, зноў вяртае да пытання пра мудрасць. І вяртае да аказу, які пры самых розных пошуках усе пакаленні фармулююць у рэшце рэшт прыкладна аднолькава: яе ні ў кога не пазычыш, пакуль сам не нажывеш, а самому нічога не ўдаецца, калі спадчыннае ўжо на вецер пушчана.

Добра гэта ці кепска, але трэба пагадзіцца, што для беларусаў мудрасць — найперш у фальклоры і мастацкай літаратуры, у славеснасці наогул. Цікава, што і палітыкі нашы даволі часта спасылаюцца на пісьменнікаў, адчуваючы народ як славесны. Але тут, безумоўна, патрабуецца асаблівая адказнасць як ад палітыкаў, так і ад пісьменнікаў.

А яшчэ, не меншая, — ад друку. Вось каб гэта ўсвядомілася належным чынам і вытрымлівалася! Тады б новы год мог стаць сапраўды новым.

Канкрэтызуючы апошні момант, не лішне звярнуць увагу на бясспрэчна цікавыя захады стымуляваць "любомудрие" газетай "Культура". У актыўны ўжытак вярталіся творы эмігрантаў, іншанацыянальных аўтараў, якіх раней хавала "жалезная завеса". Была забяспечана магчымасць заяўляцца і сцвярджацца ўсім тым, хто адчуў схільнасць да філасофіі, асабліва маладым. Няхай сабе аказіяльна, індывідуальна (у А.Разанава), але ў сувязі з гэтым вызначылася спецыфічная жанравая мадыфікацыя — "зномы". Дарэчы, калі скарыстоўваць падобны прынцып асацыявання, напрошваецца яшчэ адно азначэнне: "зносак". На маёй роднай Кобрыншчыне так называюць асаблівае яйка — яго курыца можа знесці даволі рэдка, яно меншае, чым звычайна, памерам, але моцнае. Дык вось пажаданне: каб у нас не перапынілася падтрымка сапраўднай творчасці, з'яўлялася як мага больш мастацкіх і філасофскіх "зноскаў", каб складаўся належны фонд духоўнай культуры. Дай Божа!

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК

ДЗВЕ ДАТЫ

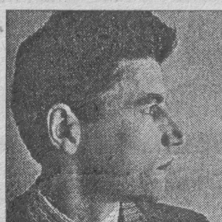

25 красавіка 1986 года, за дзень да Чарнобыля, я апынуўся ў паўночна-ўсходнім французскім дэпартаменце Нор. Я гасцяваў у Бельгіі і, зразумела, меў толькі бельгійскую візу. Аднак мне хацелася хоць хвіліну пабыць у Францыі і, падахвочаны тым, што ў Заходняй Еўропе з краіны ў краіну можна пераходзіць, як з пакоя ў пакой, я і здзейсніў свой намер. Вакол звінела цывільная цішыня, не замаркочаная пагранічнымі мундзірамі. Я йшоў па лугавіне, па той зямлі, якую скептыкі называюць "задам Францыі". Непаваротныя, як цяжкія скрыні, пікардыйскія каровы скублі траву. Я йшоў у напрамку Ліля, сталіцы дэпартамента Нор, пакінуўшы за сабой бельгійскія гарады Турнэ і Кортрэйк, і, вядома ж, не ведаў, што паміж Турнэ і Кортрэйкам ёсць вёска Койгем, як і не ведаў таксама, што недзе на мяжы з Беларуссю існуе далёкі адсюль украінскі Чарнобыль. Пра Чарнобыль даведаўся праз тры дні, ужо вярнуўшыся дамоў, а пра Койгейм — праз тры гады. Усё йшло сваім немінучым ходам. Услед за невядомым Чарнобылем "праславіўся" і невядомы Койгем.

4 ліпеня 1989 года

на дом койгемскага фермера Дэларэ ўпаў савецкі МіГ-23М. Загінуў малады сын фермера. На сваю бяду ён знаходзіўся ў доме... Самалёт — тое, што ляціць с а м о. Які злавесна-прадбачлівы сэнс іншы раз можа ўтойвацца ў словах! МіГ-23М і сапраўды ляцеў с а м. Без пілота. Ляцеў праз дзве Германіі (была яшчэ ГДР), Галандыю, праз усю Бельгію. Мала што бракавала даляцець да Францыі. Лётчык Скурыдзін, напалоханы нейкімі тэхнічнымі непаладкамі, пакінуў сваю машыну ажно ў Польшчы...

Ніяк не ўспомню, хто сказаў, што пра існаванне вёсак і маленькіх гарадкоў вялікі свет звычайна даведваецца тады, калі ў гэтых вёсках і гарадках нараджаюцца геніі і выбухаюць катастрофы.

Дзіна КІРЫЛАВА

НЕ ТРЭБА ХАЎТУРНЫХ ПРАМОЎ

Калі ласка, не звяртайце ўвагу на мае тужлівыя вочы і на тое, што шкельцы акуляраў сталі вільготнымі. Не, гэта не хаўтуры, гэта — провады. І не пераконвайце мяне. "ЗНО" не памерла (жудаснае слова!), і гэта — не пахаванне... Валянцін Васільевіч адзначыў (і гэта агульнавядома), што пра нябожчыка — альбо добрае, альбо нічога. Па-першае, "ЗНО" — не нябожчык, бо гэта тое ж самае, што лічыць нябожчыцай ранішнюю расу толькі за тое, што апоўдні, калі спякотна і цень амаль знік, яна ператварылася ў воблачка... Такім чынам, нагоды для жалобы няма. А па-другое, дазвольце нагадаць, як гэта пачыналася. Бо тое, што ведаю я, невядома больш нікому. Не рабіце круглыя вочы: менавіта мне выпаў вялікі гонар набіраць першы нумар "ЗНО", калі ніхто яшчэ не быў упэўнены (акрамя В.В., мабыць) у тым, ці жыццяздольнае гэта немаўля і ўвогуле ці не пашкадуем мы, што своечасова не перарвалі гэтую цяжарнасць.

Пра нябожчыка непрыстойна казаць кепскае. Але я насмелюся ўсё ж такі прамовіць праўду.

Першы нумар "ЗНО" даўся мне вялікай крывёю. Я ўзненавідзела гэтыя тэксты, складзеныя з быццам бы знаёмых літар, кропак, косак, пытальнікаў, але — не больш за тое. Словы, словазлучэнні, сказы былі настолькі незразумелыя, іхні сэнс быў схаваны настолькі глыбока, што мой сярэдні мозг спачатку разгубіўся, потым збянтэжыўся, а потым сказаў мне: "Гэта — твой асабісты вораг". І сапраўды, засталася адна альтэрнатыва з дзвюх магчымых: альбо аўтар гэтага трызнення з'яўляецца патэнцыйным кліентам шпіталя, што месціцца ў Навінках, альбо ты, даражэнькая, завершаная дурніца. Апошняе, безумоўна, хацелася аспрэчыць.

Не, прэч гэтыя думкі, трэба друкаваць далей. Слова за словам, вось і кропка ўжо бачная... Яшчэ адзін сказ, яшчэ... Але ўнутраная варажнеча павялічваецца і распірае грудзі. Яшчэ імгненне, і я падыду да форткі, адчыню яе і выкіну гэтыя брыдкія аркушыкі з чацвертага паверха ўніз, каб у змрочным задавальненні глядзець на іхні апошні палёт...

Не, гэтак нельга. Гэта не твая асабістая справа, гэта —праца. Зачыні фортку і набірай далей. Засталося ўсяго колькі старонак... А яшчэ В.В. сказаў: "Я буду задаволены, калі два-тры чалавекі з філасофскага факультэта БДУ зразумеюць тут штосьнебудзь..." Ну, гэта цалкам абсурдна! Рабіць гэтае брыдоцце дзеля двух-трох дзядзькоў з пукатымі вачыма!..

Менавіта так гэта пачыналася... І здавалася, непрыязнь (мяккавата сказана!) не знікне ніколі. Але — цуды ўсё ж такі здараюцца — мой сярэдні, банальны розум крок за крокам уваходзіў у гэтую незнаёмую прастору, навобмацак, спатыкаючыся, падаючы, але — хай жыве пані Упартасць! — другі нумар "ЗНО" ўжо не так раздражняў і псаваў настрой, трэці ж зацікавіў трошку (ужо не памятаю дакладна, хто гэта быў — Ніцшэ або Ясперс, — не істотна). Пачало здавацца, што не такая ўжо гэта і бязглуздзіца... А потым пачалі з'яўляцца не толькі пераклады "з вялікіх і памерлых", але і абсалютна новыя творы, прычым напісаныя адмыслова для "ЗНО". Аўтары шукалі незвычайнае ў звычайным, спрабуючы выказаць банальныя, зашмальцаванымі словамі небанальныя думкі, спалучаючы часам неспалучальнае. У "ЗНО" з'явілася і няўмольна пашыралася кола аўтараў — усё часцей па рэдакцыі соўгаліся маладыя і даволі нахабныя хлопцы.

Асабліва хачу вылучыць творы, у якія я папросту закахана (так-так, навошта гэта хаваць?). І ў іхняга аўтара, дарэчы, таксама трошкі. Гаворка ідзе пра несмяротныя, на мой закаханы погляд, філасофска-здзеклівыя эсэ Юраса Барысевіча. І не глядзіце так. Чаму мы не баімся сварыцца і пляткарыць, а светлых, шчырых пачуццяў звычайна саромеемся? Не будзе гэтага! У ягоных творах — цэлы свет са сваёй асаблівай пабудовай і кодэксам законаў. Знайсці прусака ў талерцы, перліну — ў сметніцы, памірыць Эрас з Танатасам — гэта ж проста сюр!

Такім чынам, "ЗНО" з непажаданай цяжарнасці ператварылася ва ўлюбёнага дзіцёнка, якога песцяць, цалуюць, сочачы за кожным новым рухам і крокам. І дзіцятка расло...

Ну, далей распавядаць не буду, бо што было далей, вы ўсе ведаеце. Прабачце, што прамова мая моцна зацягнулася. І не зважайце, што ў келіху, які я трымаю ў руцэ, салодкае віно даўно ўжо зрабілася салёным ад слёз. Не, гэта не жалобныя слёзы. І не пераконвайце мяне, што гэта — хаўтуры, гэта — провады...

Алесь РАЗАНАЎ

44 СВЕЧКІ

На развітальным свяце "ЗНО" запальваюцца 44 свечкі.

Трохі розных, трохі падобных.

Пакуль іх не было, мы нечага не бачылі і не разумелі, але яны з'явіліся — і мы пачалі бачыць і разумець (= бачыць вачамі розуму). Ну, не так далёка, не так глыбока, не так высока і не так відушча, як хацелася б, але ўсё-такі...

У гэтым і было стратэгічнае прызначэнне "Зно" — паспрыяць самаспазнавальнай рэчаіснасці ў карэкцыі зроку, зрабіцца органам з н о.

Як агонь залежыць ад свечак, але з імі не супадае, гэтак і з н о залежыць, але не супадае са "Зно". "Зно" ўсё больш застаецца ў гісторыі, у тым, што адбылося, з н о заўсёды застаецца з намі.

Намацанае і абуджанае, яно пазірае, як гарэць, паціху знікаючы ў незваротнасць, свечкі.

Вячаслаў РАКІЦКІ

АМАРАЛІТЭ

(сцэнар тэатральнага спектакля ў трох дзеях)

Ад аўтара. У пошуках новых формаў, адэкватных часу, постмадэрнісцкі тэатр смела маніпулюе прасторай і часам, пазычае жанравыя і эстэтычныя ідэі ў далёкім мінулым, смела іх сінтэзуе, напаўняе новым зместам. Гэты сцэнар акурат і разлічаны на мастацкі радыкалізм. Рэжысёр мусіць мецъ пэўныя веды з гісторыі еўрапейскага тэатра эпохі Сярэднявечча (прыроду жанраў маралітэ, міракля, містэрыі), а таксама разумець эстэтыку нямецкага экспрэсіянізму пачатку XX стагоддзя. Акцёры ж паводле прынцыпаў камедыі дэль артэ павінны прапанаваную сюжэтную схему імправізацыйна напоўніць тэкстам. Тэкст — мінімальны, галоўнае — пластыка, інтанацыі, гульня святлом, гукамі. У трэцяй дзеі і ўвогуле персанажы размаўляюць толькі выклічнікамі.

Дзея I

Плошча (рынак) сярэднявечнага еўрапейскага горада.

Дзеянне пачынаецца з масавай народнай сцэны. Натоўп выкрыквае словы "ганьба!", "далоў!", "жыве!" З разтушы выносяць дамавіны, на якіх буйнымі літарамі пазначана, каго хаваюць, —Ідэалогія, Авантура, Падман. Працэсія рухаецца праз увесь горад да могілак.

Могілкі. Сцэна пахавання. Духоўнасць адпявае нябожчыкаў.

Натоўп расступаецца. На авансцэне Вера, Надзея, Любоў. Яны танцуюць.

З'яўляюцца вандроўныя акцёры і разыгрываюць міракль "Цуд пра Дзеву Марыю". Натоўп жыва рэагуе.

У натоўпе знаёмяцца Нацыя і Адраджэнне. Паміж імі ўзнікае пачуццё кахання. Ідзе лірычная сцэна.

Касцёл. Гучыць арган. Духоўнасць блаславіўляе шлюб Нацыі і Адраджэння. Маладыя выходзяць на плошчу. Радаснымі воклікамі іх вітае Натоўп.

Дзея II

Прайшло тры гады. Невялікі чысценькі панадворак. Шчаслівыя маладыя бацькі Нацыя і Адраджэнне гуляюць са сваімі маленькімі дзеткамі — Культурай, Інтэлектам, Сумленнем. Вельмі смешна назіраць за іх першымі самастойнымі крокамі. З замілаваннем пазірае на іх добрая і мудрая бабуля Спадчына. Ідылічную сцэну на момант азмрочвае натоўп чарцей, якія, бы віхура, праносяцца праз панадворак.

Плошча. Танец-змова чарцей.

Натоўп працуючых людзей: хто за плугам, хто з рыдлёўкай, хто з кнігай. Паміж імі разгульваюць чэрці і штосьці ім нашэптваюць у вушы. Паступова з натоўпу на авансцэну яны выводзяць асобных персанажаў — Подласць, Хамства, Здраду, Цынізм, Нігілізм, Хлусню, Халуйства, Невуцтва. І вось гэтыя героі звяртаюцца да Натоўпу, спаборнічаючы ў красамоўстве. І дасягаюць сваіх мэтаў: большая частка натоўпу пераходзіць на іх бок.

У цэнтры сцэны гіганцкая металічная канструкцыя-лесвіца.

Натоўп узносіць на самую яе вяршыню Подласць. Караскаюцца наверх Невуцтва, Здрада, Хамства, Цынізм, Нігілізм, Хлусня, Халуйства. Подласць кожнаму з іх указвае адпаведнае месца вакол сябе. Туды ж з кадзілам у руцэ прэцца Духоўнасць, якая літаральна на вачах становіцца нягеглай бабулькай.

Панадворак Нацыі і Адраджэння. Урываюцца чэрці. Хапаюць бацькоў і кідаюць за краты. Культура, Інтэлект, Сумленне застаюцца сіротамі. Бабуля Спадчына плача. А чэрці ўжо ўсчыналі расправу ў суседнім двары: кідаюць у вогнішча Літаратуру, Мастацтва, Слова.

Дзея III

Ноч. Могілкі. Таямнічыя гукі, халодна-блакітныя сполахі святла. Атмасфера містыкі. Раскапаны магілы. Скрыпяць дамавіны. З іх устаюць шкілеты. Гледачы павінны пачуць смурод тлеючых ценяў нябожчыкаў, якія збіраюцца ў Натоўп. Паступова глядач распазнае іх. Гэта — Ідэалогія, Авантура, Падман. Яны танцуюць экстатычны танец.

Лесвіца-трон. Подласць прымае нябожчыкаў у сваю кампанію. Пір.

Па сцэне, як "бурлакі на Волзе", перамяшчаецца Натоўп. У руках людзей рыдлёўкі, вяроўкі. Іх бізунамі падганяюць Ідэалогія, Авантура, Падман. Натоўп капае магілы, майструе шыбеніцы. Чэрці распальваюць вогнішча. З павязкамі на роце, з завязанымі рукамі ўваходзяць Нацыя і Адраджэнне. Добраахвотнікі з натоўпу накідваюць на іх шыі пятлі. Натоўп кідае ў вогнішча Спадчыну, у магілу — Інтэлект, Культуру, Сумленне. Зрабіўшы сваю справу, з апушчанымі галовамі па ўласнай волі Натоўп таксама сыходзіць у магілы. Духоўнасць чадзіць кадзілам. Экстатычны танец чарцей. Дзікі, вар'яцкі рогат Подласці.

Зацямненне.

Пустэльня. З'яўляецца Маісей, які доўга ў поўнай цішы водзіць па сцэне панурых Веру, Надзею, Любоў.

Заслона.

14 студзеня 1997 г.

Серж МІНСКВІЧ

ПРЫКРЫВАЮЧЫ А-КНО

ЗНАць альбо не ЗНАць.
ЗьНЕць альбо не ЗьНЕць.

Сумна, калі ў нашым часавым абмежку ЗьНІкае выЗНАк, гублеецца, хаця б ненадоўга, прасторавае прыЗНАчэнне інфармацыйнага поля, вэктар узьдзеяньня якога накіраваны наперад, у будучыню, праз далягляд. Дык што, будзе неЗНА тутай?

* * *

Я схільны дапневаць, што назва ЗНО — гэта рэстаўрацыя чыстае асновы старажытнага індаэўрапейскага кораня, які захоўваецца, напрыклад, у дзеяслове ЗНА-ць. Нямецкае KENnen, ангельскае to KNOw.

Магчыма, адбылася палятальізацыя заднеязычнага "К". Яно перайшло ў "С", а пасьля азванчэньня пад уплывам санорнага "Н" "С" перайшло ў "З".

*keno — *seno — *sno — *zno

Магчыма, тут свавольствы ўяўленьня, жарт, навуковарубельШНЫя трыЗьНеньні, памКНеньні прыгожага тлумачэньня, але нават наітуўна адчуваецца, што ў спалучэньні ЗНО ёсьць старажытны (фанэтычны/марталягічны) базіс, сэнсаўтваральны цяжар, а ЗНАчыць, моц і магутнасць для далейшага перапаўтаваньня...

* * *

ЗНО здавалася адкрытым аКНОм, праз якое можна было штосьці ўгледзець, нават седзячы ў цёмным куце сваёй затхлай кельлі, ці выпрастаць вонкі шчупальцы ўласнае абстракцыі (даруйце за мудрагелую метафару).

Рама гэтага аКНА выКОНвала функцыю Праз-зрыстага (транслёгічнага) аркуша, выводзячы, выплёсквагоючы, выстаўляючы ўспрыманьне-разуменьне на розныя ўзроўні тэкставай звышмэтарэальнасці.

А хтосьці сягаў праз гэтае аКНО ў невядомыя прасьцягі з радасным цюканьнем-груканьнем у алюміневы тазік, стварачы прэцэдэнты парушэньня ўсеагульнага заціша.

АКНО сьвяціла, гарэла, грэла...

Закладаюць воКНы ў нежылых памяшканьнях, сутарэньнях, паграбах, склепах, а там, дзе крынічыць жыцьцё, думкі, жаданьні — наадварот, прабіваюць новыя.

Дык узьднем сьвежым паветрам, адкрываючы ўЗНОўленае ЗНО.

Людка СІЛЬНОВА

ТРЫШЧАН І ІЖОТА

(Прамова на юбілейным вечары часопіса "Спадчына" ў Нацыянальнай бібліятэцы)

Ахвярую гэты тэкст апошняму сшытку "ЗНО"

Сярод сучасных беларускіх часопісаў у чытачоў нашага аддзела беларускай літаратуры самы папулярны — "Спадчына" (калі лічыць па колькасці заказаў і частай блытаніне з адмовамі: не паспееў яго здаць адзін чытач, як часопіс ужо ў другога, а інфармацыя ў картатэцы занятых выданняў яшчэ ранейшая).

Чытаюць яго ў нас — усе: і студэнт, і выкладчык, і просты (няпросты) рабочы ад станка, і мастак ад мальберта.

Адрозніваецца ад іншых, падобных часопісаў ён тым, што багата ілюстраваны малюнкамі, фатаграфіямі, рэпрадукцыямі мастацкіх твораў, выкарыстоўвае ў тэкстах розныя шрыфты (нават рознага колеру!), мае шматлікія аблямоўкі старонак... Абагульняючы, можна назваць гэта адным словам — ён пачуццёвы ("чувственный"). І назву ён мае жаночую — "Спадчына". І тры словы дэвізу рэдакцыйнай калегіі: "Асвета, шляхетнасць, дабрыня" — таксама назоўнікі жаночага роду.

Калісьці ў 1991 г. у часопісе "Спадчына" быў надрукаваны ўрывак з "Аповесці пра Трышчана", беларускай версіі сусветна вядомай легенды пра Трыстана і Ізольду. Дык вось, мне здаецца, што аўтары й рэдкалегія часопіса, як той Трышчан, везучы па моры жыцця каралю Марку (народу) у жонкі чароўную Іжоту (спадчыну), самі моцна закахаліся ў яе, зачараваныя яе прыгажосцю.

Няхай жа і далей будзе па тэксце, у цудоўным перакладзе са старажытнабеларускай мовы маладога аўтара часопіса Міколы Рамаюўскага: "З тае пары і давеку не змянілася іхняе каханне і прынесла ім шмат цярпенняў. Ніводзін не знёс гэтулькі дзеля кахання, як Трышчан"!

Узаемаадносіны паміж нацыянальнай спадчынай, з аднаго боку, і рэдкалегіяй і аўтарамі часопіса, з другога, сталі настолькі самакаштоўнымі, што ўжо не мае вялікага значэння, папада ці не яна, прыгажуня, у рукі таго караля Марка.

... Але не толькі пачуццёвай формай — гэтаксама і змястоўнымі тэкстамі вылучаецца часопіс у шэрагу іншых выданняў. Ад яго старонак павявае высокім, вечна свежым гуманістычным духам; ён мае нейкі дадатковы духоўны патэнцыял. Ёсць нейкае адчуванне **сакральнасці** асобных тэкстаў. Быццам трапіў на забароненыя паверхі бібліятэкі з рамана Умберта Эка "Імя ружы" — і ўбачыў кнігі з **іншымі**, нетрадыцыйнымі тэкстамі. Не змрочнымі, аскетычнымі (тыпу: "адвеку мы спалі...", "...бяда, гора"), а радаснымі, пачуццёвымі ў сваіх каляровых выявах —гарманічных, як быццам іншай, забароненай раней культуры, дзе ўраўнаважаны ваяўнічы мужчынскі і пачуццёвы жаночы пачаткі.

Дзякуй рэдкалегіі часопіса за тое, што яна гэтак любоўна адносіцца да нашай прыгожай, і хаця б таму — сапраўднай, спадчыны!

Віталь ЧАРОПКА

ТРЭБА Ў РОЗНЫХ КРАЯХ ПАБЫВАЦЬ

"Каб любіць Беларусь нашу мілую, Трэба ў розных краях пабываць".

Гэтыя словы з песні, канешне, не выкінеш. Тым больш, яны прынялі на сябе функцыю аксіёмы. Вось ужо наша наіўная самаўлюбёнасць, мы па сваёй шчырай душы верым, што і сапраўды можна палюбіць "Беларусь нашу мілую", калі "ў розных краях пабываць". Добра! Калі пабываць у розных "станах", дык Беларусь — О! Кэй! Але ўявім, што шчыры беларус нейкім неверагодным чынам трапіў на пару месяцаў у такія экзатычныя краіны, як Швейцарыя ці Францыя. І вось ён няўмольным рокам прыгнаны ў "Беларусь нашу мілую". Уяўляеце, які вулкан любові да Бацькаўшчыны кіпіць у ягонай душы. Ёсць падазрэнне, што можна спапяліць нават гэтую любімую Бацькаўшчыну, або Радзіму, або Айчыну, або краіну, або — адным словам Беларусь. Толькі ён вылез з цягніка, наш любвішчыры беларус, як яму прапаноўваюць паслугі — давесці яго ў любы канец роднага горада. Які клопат пра чалавека! Але ж кошт за гэтую паслугу таксіст выставіць такі, што разумееш — твая кішэня павінна значна аблегчыцца. У нас так! Усё, каб выцягнуць з цябе лішні грош. Адступаць няма куды. Толькі завязіце дадому. І думаеш.... Рана думаць. Нагадай, дзе ты?

Пасля пачынаеш абжывацца, акліматызавацца, перабудоўвацца. Яшчэ па еўрапейскай звычцы ты кажаш у крамах прадаўшчыцам "дзень добры". Не чакай адказу. З табой ніхто не хоча здаровацца. Тут не прынята такое. Скажы дзякуй, што цябе не паслалі падалей. Наша славутая ветлівасць. Аб крамах і няма чаго казаць. Рынкавы сацыялізм датэрмінова пабудаваны, — кошты растуць, і яны фантастычныя, а прадуктаў усё менш і менш. То яек няма, то масла, то каўбасы, то смятаны. Цьфу! Куды я трапіў? Ах, забыўся!

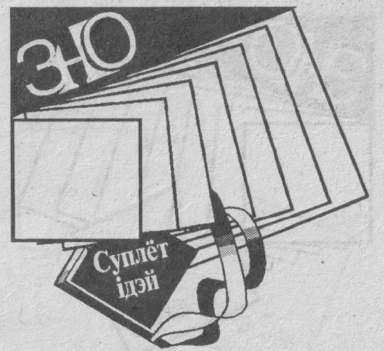

Варта прайсціся па вуліцах сталічнага цэнтра Мінска. Не, пра бруд і не трэба нагадваць, і пра іншае таксама. Але вось міліцыянтаў пабольшала. Такое ўражанне, што горад на ваенным становішчы. Не, проста насельніцтва ці народ падзяліўся —тыя, хто носіць мундзір, і тыя, хто працуе на мундзіршчыкаў. І ты нагадваеш, што ў якой-небудзь Жэневе паліцэйскага ўбачыш на вуліцы на трэці тыдзень. Там даваряюць людзям, там не баяцца людзей. А тут... Не трэба здзіўляцца, калі міліцыянты будуць ахоўваць грамадскія прыбіральні — такая іх служба.

Ну што яшчэ застаецца? Ах, беларускія жанчыны! Не ведаю, хто распусціў чуткі, што нашыя жанчыны прыгажэйшыя за ўсіх на свеце. Гэта такі ж міф, як і прыгажосць парыжскіх жанчын. Але парыжанкі чароўныя, а нашы — саўковыя. Саўковы менталітэт лезе з іх вачэй, а як рот раскрываюць, — такое бацвінне пасыплецца. Так, ёсць дзяўчынкі нічога сабе, але ім таксама трэба забяспечваць заўтрашні дзень. І калі ты не *поваварыльіка* ці сынок былога наменклатурнага *старавырыкі*, дык ты ніхто. У нас сям'ю ствараюць па эканамічнай неабходнасці. Меў рацыю класік марксізму-ленінізму. Ды ну іх, беларускіх жанчын — яны і так пакрыўджаныя Богам.

Вось сябры! Гарэлка яшчэ па кішэні і можна за чаркай "пагаварыць па душах". Наша беларуская бяседа — гэта наша адметнасць. Адна бутэлька, другая, трэцяя. "Ну як там, у Еўропах?" А што можна сказаць у адказ? "Ніяк". Але па сакрэту скажу: "Каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ні ў якіх краях не бываць". І тады... Мы ўсе будзем патрыётамі, а нашы жанчыны, зразумела, будуць для нас самымі прыгожымі.

Лявон ГАЛУБОВІЧ

ТОСТ ЗА КУЛЬТУРУ

Тады, калі яшчэ Галубовіч *культурна* піў (Вы гэта бачыце на здымку канца 70-х гадоў), і толькі распачынаў пісаць сваю першую знакамітую кніжачку "Таемнасць агню", ды цьмяна ўзіраўся вачыма ў *камуністычнае заўтра* (штоз бальшавіцкай моўы перакладаецца як камсамольскае сёння) — ён быў шчаслівым. (Вы гэта таксама бачыце!..) Па-свойму, вядома...

Цяпер я, на жаль, — і непітушчы, і нешчаслівы... З'явілася пагроза стаць да ўсяго яшчэ і бесКУЛЬТУРНЫМ. Спадзяюся, не надоўга...

А зусім жа нядаўна я на гэтых малафарматных старонках атрымліваў поўнае *літарацкае* задавальненне ад "АДТУЛІНЫ" Жанны Васанскай, аж да страты творчай патэнцыі, пакуль не быў адкінуты "УДАРАМ УРАДУ" новага вясковага беларуса Васіля Жыбуля.

Ды хіба могуць доўга трываць нятворчага чалавека ў сваім *культурным* стане "бумбамлітаўцы" Алесь Туровіч, Змiцер Вішнёў ды Сяржук Мінскевіч. Бум! і бум, бум! і бум! — па самым што ні на ёсць адказным за словы месцы... Хацеў схавацца... Ажно і ў "Крыніцы" *дасталі*, і не толькі мяне, але й Някляева... і пляшку, і закуску... Карацей, усё і ўсіх, апроч Сыса, якога дастаць ім пакуль не стае культуры. А магчыма, сам Сыс *не з тае культуры...*

І ўсё ж я падымаю гэтую — не чарку, а менавіта калгасную стогрмоўку, — за ЗНО. Авось! Толькі не заЗНАвайцеся.

І няхай жонка, убачыўшы чарговы нумар шаснаццаціпалосный "КУЛЬТУРЫ" нашай Бацькаўшчыны ў маіх руках, незадаволена буркае й надалей: "Што, ЗНОў тры тысячы рублёў на Акудовічаў праект выкінуў!?"

Ну — ЗНОў! Ну, па-сяброўску, ну, у імя культуры нехта ж павінен быць аЗНОўлены, а нешта ўЗНОўлена. І — баста!

Жадаю, хлопцы!.. І не перажывайце... Тазік жа Вам пакінулі, то й грукайце ў яго — абуджайце, падымайце, збірайце народ у абарону знікаючай на вачах КУЛЬТУРЫ.

Усевалад ГАРАЧКА

СКРЫНЯ

Вечарам да мяне зайшоў мужчына ў чорным капелюшы і з парога паведаміў, што спаць мне сёння давядзецца з памерлым дзедам. Пасля гэтых слоў незнаёмец адразу ж знік за дзвярыма.

Я ні на хвіліну не сумняваўся ў рэальнасці чалавека, які да мяне прыходзіў, у праўдзівасці яго слоў. Неверагодным здавалася іншае: як можна спаць з дзедам, пахаваным дзесяць гадоў таму. Тое, што ён можа прыйсці сам, уяўлялася немагчымым.

Разумеючы, наколькі непрыемна, калі да цябе, падчас сну, у ложак падкладаюць мерцвяка, я пачаў хадзіць па пакоі ў чаканні людзей, якія прынясуць абяцанага дзеда. Але ніхто не прыходзіў і мне, ужо добра стомленаму, пачало здавацца, што ўсё гэта — розыгрыш, нават я быў рады, што гэта толькі розыгрыш, і лёг спаць.

Праз якую гадзіну я ўсхапіўся: прысніласяя, што дзед ляжыць побач са мной, адвярнуўшыся тварам да сцяны. Зусім як жывы. Той факт, што мерцвяка не было, мяне не суцяшаў.

Наступны раз я прачнуўся, адчуўшы нешта цяжкае на сваіх нагах. Гэта была квадратная скрыня сярэдніх памераў. Двое мужчын у чорных капелюшах, нібыта баючыся мяне разбудзіць, ціха выходзілі з пакоя.

Цяпер я не адчуваў нядаўняга жаху, але на ўсялякі выпадак з паўгадзіны цярпеў гэтую скрыню на нагах, пасля чаго ссунуў яе ўбок. Калі зазірнуў унутр, то ўбачыў там чэрап, кавалак грудной клеткі і сцягновую костку. Яны былі жаўтаватага колеру і зусім нічым не пахлі. Сама ж скрыня, відаць, раней захоўвала садавіну, і ад яе злёгку несла цвіллю. Косці браць у рукі я пабаяўся.

Пасля такіх няхітрых доследаў, адсунуўшы скрыню, наколькі гэта было магчыма, да сцяны, я хутка заснуў. Раніцай, нягледзячы на неспакойную ноч, прачнуўся бадзёрым і першае, што падумаў: "Як звыкла і бясКрыўдна ўсё атрымалася". Скрыні побач не было.

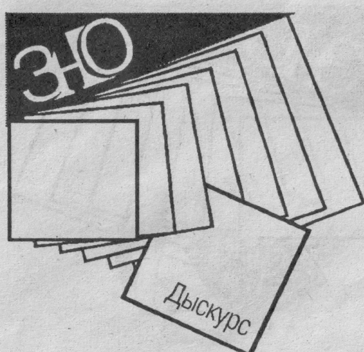

Алесь АРКУШ

ВАМ СЛОВА, РЭГІЯНАЛЬНЫЯ ЭЛІТЫ

Пасьля другога рэферэндуму на Беларусі пачалася новая эпоха. Нашую краіну вынесла на быстрыню падзей як палітычных, так і культурніцкіх, якія непазнавальна зьменяць родны край на парозе XXI стагодзьдзя. Менавіта ў гэтыя апошнія тры гады старога веку выбудуецца чарговая парадыгма "адвечнага шляху".

Не бяруся прагназаваць палітычныя трансфармацыі. Сілы айчынных элітаў задужа кволыя, каб стаць уплывовым фактарам, дзейнасьць якога вырашальна адбілася б на далейшым лёсе краіны. Задужа шмат сусьветных інтарэсаў факусуецца на гэтым кавалачку зямлі — галоўным плацдарме эўрапейскіх падзей наступнага стагодзьдзя. Усё бузе залежыць ад таго, які "расклад" атрымаюць гэтыя інтарэсы і як беларускія палітыкі выкарыстаюць супярэчнасьці і амбіцыі сусьветных "гульцоў".

Іншая справа — культурніцкая. Вонкава тут вельмі складана навязваць свае патрабаваньні і перадумовы (нават Сусьветнаму банку і Газпраму), бо якімі яны мусяць быць, ніхто ня ведае. Культурніцкую парадыгму, бадай, немагчыма змадуляваць з дапамогай разьліку і прагнозаў. Яна паўстае як сумарная раўнадзеючая ўсіх суб'ектаў культуралягічнай прасторы. На вектар зьменаў у першую чаргу будзе ўплываць хуткая і эфектыўная "пераструктурызацыя" культурніцкай эліты і яшчэ, як працяг першага, — ці здолее яна адмовіцца ад учорашняй галоўнай "дактрыны" — канфармізму, якая без ценю сумневу любое згодніцтва тлумачыла проста і даступна, маўляў, галоўнае прыстасавацца і выжыць, любымі высілкамі захавацца. Магчыма, толькі гэтая тактыка ў варунках жорсткай, сілавой палітыкі як Усходу, так і Захаду магла прынесьці плён, квінтэсэнцыяй якога стала Рэспубліка Беларусь. Але падобная тактыка напрыканцы XX стагодзьдзя сябе цалкам вычарпала. Якія-ніякія мы ўжо рэалізаваліся і далей сваю палітыку мусім будаваць не толькі на сьціплых просьбах, але і на годных патрабаваньнях.

Нягледзячы на добра агучваемыя апошнім часам інтэграцыйныя заклікі, цэнтрабежны працэс, распачаты на тэрыторыі былога СССР у сярэдзіне 80-х гадоў, не скончыўся, а наадварот — увайшоў у сваю новую, рэгіянальную фазу. Гэта добра відаць па Расейскай Федэрацыі. Кожны рэгіён Расеі (і не толькі этнічна аформлены) набывае сваю адметнасьць і сваю мікрапарадыгму разьвіцьця. Лакалізуецца і культурнае жыцьцё ў гэтых рэгіёнах. Тое ж самае адбываецца і на Беларусі, хаця і не ў такіх памерах (ня той абсяг). А гэта значыць, што надышоў спрыяльны час для рэгіянальных элітаў. Мінулыя гады існаваў канфлікт (няхай і завуаляваны) паміж сталічнымі і рэгіянальнымі элітамі. Апошнія "падаўляліся" і лічыліся ніжэйшага гатунку, другой лігай. Творчую кар'еру можна было зрабіць толькі ў сталіцы, бо пры цэнтралізаванай эканоміцы сталічная эліта кантралявала ўсе рэсурсы, якія выдзяляліся дзяржавай для культуры. Сёньняшні крызіс сталічнай эліты на тым і палягае — скарачэньне дзяржаўнага фінансаваньня культурнай сьферы. Рэгіянальныя эліты, наадварот, пачынаюць ачуньваць. Яны знаходзяць іншыя, недзяржаўныя крыніцы фінансаваньня — засноўваюць свае выданьні, ладзяць культурніцкія фэсты, друкуюць кнігі. Чым багацейшы рэгіён на традыцыі, гісторыю і здаровую эканоміку, тым актыўней яе эліта стварае сваю культурніцкую інфраструктуру (творчыя суполкі, выдавецтвы, перыядычныя выданьні, тэатры, музычныя калектывы).

У новых варунках павінна зьмяніцца і палітыка цэнтральных культурніцкіх выданьняў. Яны мусяць адлюстроўваць культуралягічную панараму краіны. Ці хопіць на гэта ў іх сілаў і рэсурсаў? Да таго ж колькасьць гэтых выданьняў няўхільна скарачаецца. Вось і "ЗНО" дажывае свае апошнія дні. Шкада, што без яго мы ўваходзім у новую эпоху. Але, літаратурна-філасофскі сшытак сфармаваў пэўнае творчае асяродзьдзе, якое ўжо сёньня падрыхтавана для "аўтаномнай" культурніцкай дзейнасьці, гэтыя людзі выйшлі з шыняля "ЗНО" і будуць працягваць будаваць уласны, сучасны культурніцкі Дом з утульнымі, своеасаблівымі рэгіянальнымі пакоямі.

г. Наваполацк

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ

ЗАБЫЦЬ "ЗНО"

Тэкст і кантэкст

1. Кантэкст

Забыць Венецыю мне гэтак жа цяжка, як і Каралеўства Беларусь.

Бо я ні там, ні там не была.

Валянцін Акудовіч на адной з "лімаўскіх" "гарбат" казаў, што ў постмадэрнізме няма героя і асобы аўтара.

У краіне постмадэрнізму я таксама не была. Таму мне цяжка забыць, што **я ёсць**.

У краіне "ЗНО" я бывала. Таму помніць пра яго існаванне, як рэальнасць, было занадта проста. Хутчэй унутраны постмадэрніст патрабаваў адмовіць гэтае існаванне. За-вумнае, за-вольнае, за-межавае...

Цяпер, калі я пішу для апошняга выпуску "ЗНО", я, якая ёсць, цвёрда ведаю, што забыць "ЗНО" будзе немагчыма.

"ЗНО", у якім я ўжо **не буду** — і не будзе ніхто — пачне набываць "анталагічныя" (у двух сэнсах гэтага слова) абрысы, абрасце легендамі і паданнямі. Будзе вабіць сваёй недасяжнасцю, нечуванымі разгадкамі быцця, як Грааль.

У тым цывілізацыйным пласце, у якім існуюць з'явы, падобныя "ЗНО", перапыненае фізічнае развіццё толькі стымулюе развіццё метафізічнае. Якое ўсё роўна —- рана ці позна —умяшаецца ў анталагічную рэальнасць, зачэпіцца за яе, як паветраны змей зачапляецца хвастом за галінкі высокіх дрэў.

І я прыйду ў ЗНО, заземленае на паперы не ведаю якога выдання, — і скажу: "Нарэшце яго зноў **няма**..."

І зноў прынясу туды творы, дзе я **ёсць**...

2. Тэкст

Забыць Венецыю...
А заадно — і Рым.
І Дрэздэн, і Верону, і Варшаву.
Ёсць толькі неба, шэрае, як дым,
Над горадам, з якога не з'язджаюць.
Хто выдумаў —
не акуеш душы?
І на яе ланцуг знайсці не цяжка.
І тут таксама можна добра жыць
*Між **комінам, і сметнікам,***
і пляшкай.
Вось толькі — пра Венецыю...
Пра сон,
Пра мора,
смерць ад пацалунку мора,
Пра вітражы гатычныя акон,
Каменных львоў
і брукаваны дворык —
Забыць... Забыцца...
Што Гекуба нам?
Што мы — Гекубе?
Гамлеты без трона.
Квадратныя вітрыны нашых крам
Цямней і таямнічай водаў Роны.
Нібы гандола, месяц праплыве,
Мой човен залаты,
маё чаканне...
І ліст асенні на сухой траве
Зблісне тужліва
маскай карнавальнай...

Віктар ШНІП

"НЕ ЗНІКНЕ НЕБА, З ЯКОГА СЫПАЎСЯ СНЕГ"

* * *

I

я ведаў што так усё і скончыцца
і будзе на зямлі замест травы снег
і будзе на дрэвах замест лісця
шэрань
ды прыйдзе ўсё-ткі вясна
а яна прыйдзе
і знікне снег
але са знікненнем снегу
не знікае неба з якога сыпаўся снег

II

але са знікненнем ЗНО
не знікнем Мы
але знікне ЗНО
і нехта пашкадуе аб ім
і нехта ўзрадуецца
і гэта ўсё будзе неба
з якога сыплемся Мы

III

я нічога не ведаю
таму так усё і атрымоўваецца

Валерка БУЛГАКАЎ

"БЫЦЬ ЕЎРАПЕЙЦАМ ГЭТАК ЖА БЕССЭНСОЎНА, ЯК І БЕЛАРУСАМ"

Некаторыя на першы погляд малазначныя падзеі культурнага жыцця нашай краіны схіляюць, тым не менш, да шырэйшых абагульненняў. Гэта датычыць і пытання агульнай структуры нашага нацыянальнага дыскурсу.

Так ці інакш засведчаныя факты беларускай культурнай практыкі ствараюць млоснае ўражанне, што якія-любя арыгінальныя ініцыятывы ў маштабе нацыянальнага дыскурсу нацыянальнага наратыву загадзя асуджаны на няўдачу. Да гэтага вядуць два асноватворныя шляхі. Па-першае, гэта спробы ажыццяўлення культурнай дзейнасці ў межах, адведзеных дзяржавай, якую апошнім часам чамусьці называюць "беларускай". [...]

Культурніцкая дзейнасць, якая ажыццяўляецца ў гэтых строга ўстаноўленых рамках, як правіла, вызначаецца адсутнасцю якіх-небудзь грамадска рэлевантных вынікаў (у прасторы літаратуры ў савецкія часы гэта прыводзіла да ўзнікнення цікавага феномену — фармацыі беларускіх дзяржаўных пісьменнікаў). Па-другое, гэта імкненне рэалізоўваць уласныя творчыя інтэнцыі насуперак ці, прынамсі, з дыстанцыяй да тых ці іншых дзяржаўных рэгламентацый. Тым самым запачаткоўвалася існасная супярэчнасць, якую можна сфармуляваць наступным чынам: наяўная дыскурсіўная прастора ўсяляк супрацьдзейнічала таму, каб так арыентаваныя творчыя індывіды паўнаварта здзяйснялі свой патэнцыял, адмаўляючы ім у праве на аўтаномнае творчае існаванне. На гэтай падставе наш нацыянальны дыскурс мае, відавочна, суіцыдальную прыроду (па восі: Сяргей Палуян — Янка Купала — Яўгенія Янішчыц) і можа апісвацца ў метафарах "вузіні", "пусткі", "згорнутасці".

Ці рана ставіць кропку ў гэтай гісторыі?

Зрэшты, быць еўрапейцам гэтак жа бессэнсоўна, як і беларусам.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

НА АДЛЕГЛАСЦІ

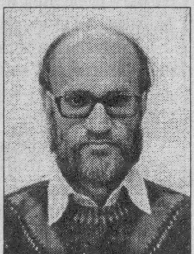

Мая бабуля ўспрымала Бога ў каталіцкай версіі, яе храм называўся касцёлам. Згодна з каталіцкай традыцыяй, яна мела падвойнае імя — Марыя-Магдалена. Яна лічыла сябе полькай і да самага скону памятала некалькі сентыментальных вершаў на польскай мове, што запалі ёй у сэрца яшчэ ў дзяцінстве. Яе бацька Адам ставіўся да пытанняў веры сур'ёзна: муж ягонай дачкі мог быць толькі каталікам, і калі яна закахалася ў майго дзеда Ануфрыя, паўстала праблема, бо той быў праваслаўным. Але дзед мой, фармальна прыналежны да праваслаўнай канфесіі, дзякуй Богу, па сутнасці быў стыхійным атэістам і яму было ўсё роўна, у якім храме не маліцца. Таму дзеля добрай справы, жаніцьбы на Марыі, Ануфрый перахрысціўся ў Анджэя. Калі надышоў час ісці Ануфрыю-Анджэю ў войска, трапіў ён, так, прынамсі, сведчыць сямейная легенда, у "Ея величества кирасирский полк". А потым свет падзяліўся на "белых" і "чырвоных", і далей дзед служыў у Чырвонай Арміі. У Мінскім кавалерыйскім палку чырвоных камунараў. І вось тут пачынаецца цікавае...

У складзе "чырвоных камунараў" Анджэй хадзіў на Варшаву. Якім ён быў "палякам", як ставіўся да нацыянальна-рэлігійнай праблематыкі, мы ведаем. Але бабуля?.. Няўжо яе "польская" душа не скаланулася ад думкі, што яе муж ваюе супраць Польшчы? У тым і рэч, што гэты факт ніяк не закрануў сэрца і розуму Марыі. Вось табе і касцёл, вось табе і польскія вершы... Калі што і хвалявала маю бабулю на той час, дык гэта як бы тыя людзі-палякі не паранілі альбо не забілі яе мужа.

Дазволю сабе ад факта сямейнай хронікі перайсці да пэўных абагульненняў сацыяльна-культурнага зместу, да тлумачэння феномену беларускай "пальшчызны". Пальшчызна ў Беларусі — гэта апранаха, якая на ўсялякі выпадак вісіць у шафе. Гледзячы на надвор'е, яе час ад часу дастаюць з далёкага кута, а потым зноў туды ж запіхваюць. Гэта не рэч на кожны дзень. Так было з "польскай верай" майго дзеда: узнікла патрэба стаць "Анджэем" — стаў, але назаўтра на гэта забыўся. Пальшчызна ў Беларусі — гэта таксама побытавая традыцыя і сентымент, як у выпадку з маёй бабуляй: можна праслязіцца над польскім паэтычным радком, але ахвяраваць чымсьці дзеля Польшчы — крый Божа!

Беларус ставіцца да Польшчы збольшага прыхільна (супраць палякаў дзед ваяваў мужна, быў паранены, ледзь не загінуў, але ні тады, ні потым нянавісці да іх не меў). Часам назло маскалям беларус нават любіць Польшчу, але і прыхільнасць, і любоў толькі на адлегласці. Блізкія стасункі разбураюць цёплыя пачуцці. Я ўпэўнены, што калі б Адам Міцкевіч быў бы палякам, а не ліцвінам (беларусам), калі б нарадзіўся ён у Польшчы, а не на нашай зямлі, ніколі не стаў бы ён геніем польскай літаратуры. Бо ягоная рамантычная польскасць не вытрымала б сутыкнення з польскай рэчаіснасцю, польская мара разбілася б аб Польшчу. Адам Міцкевіч меў шчаслівую магчымасць успрымаць польскую мову, інструмент сваёй творчасці, асобна ад носьбітаў гэтай мовы — палякаў. У гэтым Адам Міцкевіч падобны да другога паэта нашай зямлі, таксама класіка — Максіма Багдановіча. Гісторыкі літаратуры і крытыкі схільныя трактаваць той факт, што беларускую мову Багдановіч вывучыў паводле слоўнікаў, а жывой беларускай гаворкі, бадай, і не чуў, як слабы бок ягонай творчасці. Я ж мяркую наадварот: што ні кажы, але і геаграфічна —Яраслаўль, Ялта, і культурна — інтэлігент, і сацыяльна — шляхта, Багдановіч быў "страшно далёк от народа". Прынамсі, далёкі ад таго, што ў нас "народам" называецца. Магчымасць займацца паэзіяй, не азіраючыся на "народ", на носьбітаў мовы, дазволіла яму ў рэшце рэшт стаць класікам, паэтам сапраўды народным. Чаму дагэтуль Беларусь не нарадзіла новага Максіма Багдановіча? Таму, што болей як 70 гадоў мастацтва ў нас "належыць народу". І Міцкевіч, і Багдановіч, і Пушкін пісалі найперш для сябе, для шчыльнага кола інтэлектуалаў. А "народ" быў для іх такой жа далёкай абстракцыяй, як для маёй бабулі —"Польшча", а для майго дзеда — "Бог", які нібыта бомж невядома дзе жыве: то ў царкве, то ў касцёле.

Суседзяў, сваякоў, сяброў, чытачоў і гледачоў трэба любіць. Так, як беларусы любяць Польшчу і Расею — на адлегласці.

Філосаф — вынаходца формулы "Не любіце бліжняга, любіце далёкага", безумоўна, павінен быў нарадзіцца ў Беларусі. І толькі па недарэчнасці, боскім недаглядзе мае іншую радзіму.

Алег ТРУСАЎ

ЖЫВІ, НАША ЗНО!

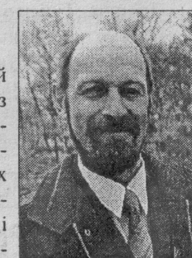

Вось, здавалася, і падышоў да канца чарговы этап беларускага адраджэння, бадай, самы працяглы і моцны ў XX стагоддзі.

Распачаты дзесяць гадоў таму, падчас гарбачоўскай перабудовы, ён дасягнуў свайго росквіту ў 1992 — 1993 гг. У тым жа часе на старонках "Культуры" і з'явіўся філасофскі сшытак "ЗНО" — першы прадвеснік будучага трыумфу беларускай філасофіі, якая яшчэ мусіць нарадзіцца на пачатку трэцяга тысячагоддзя хрысціянскай эры.

Вядома, што ў "ЗНО" былі свае "продкі": гэта і вершы Алеся Разанава, і першыя рубрыкі ў "Культуры" пад назовам "Эліта" і "Суплёт ідэй". Калі б нехта 10 — 15 гадоў таму сказаў ва ўвесь голас, што філасофія можа не толькі перакладацца на беларускую мову, але і ствараца на ёй, гэтага чалавека шмат хто палічыў бы за вар'ята. Няма філасофскай школы, не распрацавана тэрміналогія... І наогул, навошта і каму гэта патрэбна, калі і на расейскай мове сапраўдная філасофія ў тым часе амаль не стваралася, моцна скаваная марксісцка-ленінскімі кайданамі, студэнцкая моладзь пазяхала на занятках па "дыямату" ці "гістмату", а з "навуковага камунізму" збягала ледзь не цэлымі групамі.

І вось на пачатку новай эпохі беларускай дзяржаўнасці маладыя беларускія філосафы стварылі унікальную з'яву пад гучнай назвай "ЗНО"! Штомесячныя выпускі "ЗНО" на працягу свайго нядоўгага існавання выстветлілі вялікі патэнцыял філасофскай энергіі ў нашай моладзі, якая з дапамогай дасканалага ведання замежных моваў і пры поўнай адсутнасці цэнзуры раскрыла для сябе найбагацейшы свет амерыканскай і заходнееўрапейскай філасофіі і культуралогіі.

Будучы ўвесь час у няспынным творчым пошуку, наша таленавітая моладзь пераадолела тэрміналагічныя бар'еры і, як з попелу адрадзілася птушка Фенікс, так на старонках "ЗНО" паступова адрадзіліся абрысы новай беларускай філасофскай думкі, якая на грунце спадчыны Ф.Скарыны, С.Буднага, В.Цяпінскага здолела асэнсаваць складанасць сучаснай еўрапейскай філасофіі ў яе гнасеалагічным і метафарычным аспектах.

Але... зноў надышлі часы контррэфармацыі. Мінулы год прынёс новыя "выгоды рынкавага сацыялізму", і... спынілася дзяржаўнае фінансаванне "Спадчыны, "Нашага слова", "Мастацтва"... Такі ж лёс прарочылі і "Культуры". Але знайшліся добрыя людзі — і газета беларускай мастацкай інтэлігенцыі пакуль будзе жыць. Значыць, будзе жыць і "ЗНО".

І таму я жадаю, каб філасофска-літаратурны сшытак "ЗНО" з газетнага дадатку стаў неўзабаве самастойным філасофскім часопісам, які, я веру, будзе існаваць у незалежнай Беларусі на пачатку XXI стагоддзя.

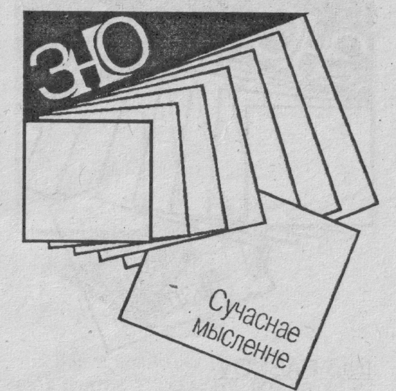

Людміла КОРАНЬ

ПРА ПОДЗВІГІ

Увогуле папіжоніць — не апошняя рэч. Нават прыкмета маладосці. І з'яўленне ў ЗНО раўназначнае такой энергічнай праходачцы. На пытанне ж, дзе добрай кабеце ўзяць неабходную дзеля гэтага энергію, існуе некалькі адказаў. Напрыклад, той, што стасункі з рознымі людзьмі заўсёды правакуюць на пэўную рэакцыю. Я маю на ўвазе не сацыялогію, не тое, што трэба штодзень іграць розныя ролі, каб упісацца ў звычайныя павароткі. А тое, што сяброўства з адным чалавекам, напрыклад, робіць цябе анёлам, з другім ператвараешся ў небяспечнага тыпа, з трэцім увогуле ў брыду ўваб'ешся. Пакуль чалавека добра не ведаеш, інстынктыўна арыентуешся на ўласны, імгненна складзены па першых прыкметах, стэрэатып. Тлумачу: сустракаюся з В.Акудовічам — і ну проста міжволі раблюся далікатнай і разумнай паненкаю; згадваю І.Бабкова — думаю пра секс; пра А.Разанава (пакуль што) ніколі не жартую. Іншы раз і напалохае ўласнае духоўнае багацце. Бо гарадское жыццё змушае даволі хаатычна і пастаянна — хочаш не хочаш — сутыкацца з сябрамі і несябрамі. А ў студзені 1997 года, як вядома, усё наваколле ўпарта ятрыць у чалавеку звера. Тут ёсць усе шансы кожнае раніцы быць экзальтаваным да невыноснасці

Можа таксама ўзнікнуць і туга па індывідуальнасці. Аднойчы мая сяброўка вырашыла бегаць, каб пастрайнець. Праз два дні, калі за ёю заходзілі іншыя аматары спорту, яна ўжо нікуды не бегла і гаварыла: што той спорт, тая фігура — пакіньце мне маю індывідуальнасць. Мараль вядомая: няхай будзе больш людзей цікавых, поруч з якімі і нехта сярэднестатыстычны раптам робіць подзвігі.

Адам ГЛОБУС

НЕВЯЛІКАЕ ПРА ВЯЛІКІХ

Багдановіч

Максім Багдановіч падобны да анёла, які ціхенька чытае лірычныя вершы, так ціха, што часам і слоў не разабраць.

Хрыстос

Ісус Хрыстос —- гэта і невялікая драўляная скульптура ў прыдарожнае бажніцы.

Міро

Хуаі Міро прагуляў на дзіцячае пляцоўцы, у пясочніцы, пад сонцам сваё жыццё.

Гітлер

Адольф Гітлер жахлівы не тым, што браў на сябе адказнасць, а тым, што нібыта здымаў адказнасць з іншых. Ваюйце, забівайце, знішчайце, а перад чалавецтвам і Богам адкажу я —Гітлер.

Ван Гог

На палотнах Вінцэнта Ван Гога вароны ляцяць супраць ветру.

Прышвін

Калі другі раз бярэш дзённікі Міхаіла Прышвіна, ведаеш — душа не на месцы. Неперакладны з рускай мовы Прышвін можа вылекаваць душу і вярнуць маральную раўнавагу.

Леанарда

Леанарда да Вінчы — гэта метамарфозы аўтапартрэтаў.

Ленан

Джон Ленан, як самаахвярны рок-н-рольшчык, ад пачатку творчасці пайшоў шляхам самазнішчэння, таму не істотна, хто, дзе і калі яго застрэліў.

Далі

Беларускае "далібог" пішацца з малой літары і не мае дачынення да каталонскага манархіста Сальвадора Далі.

Крысці

Агата Крысці — пляжная пісьменніца. Не вакзальная, не прыпыначная, не аэрапортная, бо там збольшага купляюцца яе дэтэктывы, а чытаюцца раманы на пляжах.

Сарот

Стыль у Наталі Сарот лёгкі, як вецер на золку з Міжземнага мора.

Мікола КАСЦЮКЕВІЧ

* * *

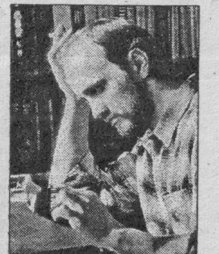

Што ж гэта за шчасце такое... Зараз, зараз... Недзе было... Ага, вось: шчасце — усвядомлены момант быцця... Намёк зразумеў, зараз усвядомім... Галава, праўда, пасля ўчарашняга... Тае бяды... Спірцікам прамываем, цыгарэткай прасушваем... Нармальна... Звілінамі варухнулі, страсянулі... Нешта бліснула, заіскрыла — ёсць кантакт... Файная рэфлексія атрымалася... Пакуль асэнсоўваў, занатоўваў — сцямнела... Якія ўжо тут "моманты быцця"... Хутчэй небыццё... На сон хіліць, мазгі зусім не вараць... Ідэя!.. Навошта нам мазгі з іхнім розумам... Будзем працаваць выключна на пачуццях... Да адчуванняў прыслухоўвацца... Плынь свядомасці лавіць... Метафізіка, цемра-святло... Іншыя трансцэндэнтныя прыбамбасы... Зараз падключымся... Што там у нас?.. Колькі градусаў?.. Пацягне... Кавай залакіруем, цыгарэтку зверху... Інтуіцыю злавіў... А каб цябе... Досыць ужо гэтых... Прабачце... Настрой патрэбен... Ці вершык на худы канец... На пачатак таксама... Што?.. Ёсць настрой?.. Паганы?.. Ды не, я пра настрой у якасці жанру... Добра, і так бачу, што дарма цыгарэты перавёў... Што там зіхаціць так ярка?.. Няўжо сонца?.. Цьфу ты — зно нейкае... Кыш, кыш!.. Вось я цябе... Тэкстамі... Ніч-чога не разумею... У мяне ж павінны быць тэксты... Класныя такія... Складаныя... Ясна, што ніадкуль... Дык жа напісаць любы можа... Вось калі самі з'яўляюцца... Ну, добра... Паспрабую... Анягож... Дзе ў нас што?.. Вось... Словы, шматкроп'і, разбіўкі — усё як мае быць... Перамешваем акуратненька, лішняе здзьмухваем, пачынаем мурыжыць... Здаецца, нешта нахімічылі... Ну і што ў нас атрымалася? Н-да!.. Няёмка неяк... Культурней трэба... Хаця і так падчышчана — плюнуць няма дзе... Эх, шчасце маё, шчасце... Стоп! Гэта ж, здаецца, яно самае... Як гэта?.. Зараз, зараз... Недзе было... Ага, вось: шчасце — усвядомлены момант быцця...

Ільля СІН

ІЗНОЎ "УСЕ НА ФРОНТ!"

Літаратура ня ёсьць мармуровая калёша, падвешаная да брамы ночы а палове на трэцюю.

Да таго ж, а можа, яшчэ і ў найбольшай ступені, літаратура не зьяўляецца носьбітам і трансфарматарам нейкіх грамадзкіх тэндэнцыяў. Прынамсі, літаратура нашага часу дык дакладна. Бо ва ўмовах надзвычай абгостранай цяпер супярэчнасьці паміж Суб'ектыўным і Аб'ектыўным мастацтва (а разам зь ім і гранічна набліжаная да яго прагрэсіўная культуралёгія) становіцца выказьнікам менавіта суб'ектыўных пачуцьцяў індывідуума. Літаратура папросту ня можа цяпер аддана служыць грамадзтву, як таго шмат хто ад яе патрабуе, бо ўсялякае грамадзтва дэтэрмінуе асобу канкрэтнага чалавека, замінаючы праз сваю ідэалёгію і нават проста сваю наяўнасьць рэалізацыі ейных суб'ектыўных памкненьняў. Таму сёньня кожная прагрэсіўная літаратурная практыка, кожны факт недэтэрмінаванага самавыражэньня ёсьць непрыхаванай барацьбой супраць чужых той ці іншай асобе ідэалягічных пастулятаў, зьяўляючыся пры гэтым выразнай антыграмадзкай дзейнасьцю. Інакш кажучы, суб'ектыўныя памкненьні індывідуума і ідэі грамадзтва маюць розную вэктарную скіраванасьць, і паміж імі вядзецца пэрманэнтнае змаганьне, ня здатнае, аднак, прывесьці да нейкіх канкрэтных вынікаў.

Здаецца, літаратура паступова ўжо ўсьведамляе сваю пазаграмадзкую сутнасьць. Усім зразумела, да якіх стратных вынікаў прывяло мастацтва празьмернае "сяброўства" зь ідэалёгіяй сацрэалізму. Тое самае можна сказаць і пра іншыя віды "любоўных повязяў". Напрыклад, спалучэньне літаратуры і палітычных ідэяў на Беларусі ў пачатку XX ст. мела надзвычай кепскія наступствы як для літаратуры, гэтак і ўласна для палітыкі.

Але ж становішча было трохі зьмянілася, праўда, зусім не надоўга. Быў такі шчасьлівы час, калі некаторыя суб'ектыўныя памкненьні маглі больш-менш пасьпяхова рэалізоўвацца паралельна глябальным плянам і задачам. Акурат такі стан даўно ўжо прызнаны нармальным ці не ва ўсім сьвеце. І менавіта ў гэты час "новай адлігі" і нарадзілася "ЗНО". Гэты сшытак можна, бадай, назваць першым у беларускай культуры ўласна літаратурна-філязофскім выданьнем, а не чарговай бясплённай спробай папулярызацыі сваіх палітычных і грамадзкіх ідэяў сродкамі літаратуры.

Аднак цяпер часы зьмяніліся, і "ЗНО" праз сваю апрычонасьць нават выглядае трошкі недарэчным. Маўляў, не да культуралёгіяў і постмадэрнізмаў цяпер. І беларуская літаратура зноў што ёсьць моцы змушаная рынуцца на абсалютова непрадуктыўную барацьбу на "ідэалягічных франтах". А шкада. Бо колькі разоў ужо можна наступаць на тыя самы граблі замест таго, каб нармальна існаваць у сваёй самасьці?

Жанна ВАСАНСКАЯ

МУЖЧЫНА, "ЗНО" І "CARE FREE"

Жыццё можна запусціць і запусціць. Як бараду або ракету. Ён імгненна запусціў свой час у гадзінніку, які падаравала цешча-раўналетка (тая другая, што жыве за Акіянам). Штодзень Ён ставіць подпіс на макеце свайго выдання і запускае артыкулы ў мільёны цікаўных чытачоў і рэкламадаўцаў. Зыходзячы амаль апоўначы з рэдакцыі, звыкла запускае іскру ў старцёры свайго нахабнага, як суцянёр, аўто. Разганяецца і ўшчымліваецца ў Яе шэры двор-калодзеж. Звыкла.

Значна пазней ці занадта рана ў іншым канцы горада Жонка звыкла гатуе каву і запускае Яго ў кватэру. Рацыянальна і моўчкі. Вось Жонка ніколі не запускае свайго жыцця, як і размоў пра ўяўную Яе. Звыкла, бо Жонка.

Яна ж запусціла сваё жыццё адначасова... са скасаваннем часопіса "ЗНО", дзе працавала мастаком.

З тае пары шпалеры насупраць Сонца і акна змянілі колер, вада з крана ўжо не кропае, а ціха і журботна бяжыць.

У шыкоўных парцэлянавых вазах цяпер збіраюцца рахункі за святло, тэлефон, кватэру, віншавальныя тэлеграмы ад бацькі. Толькі ў адной вазе засталіся мужна стаяць "коцікі" з колішняй Вербнай нядзелі. Іх таксама запусцілі — пакінулі без вады. "Коцікі" расквітнелі і пажоўклі.

З нагоды вільготнай зімы Яна трапіла ў кабінет да доктара, бо запусціла жаночую хваробу на некалькі тыдняў. Тыдні складаюцца ў дзевяць месяцаў, ды й не толькі ў дзевяць... Але ж у жаночых хваробах тэрмін — пільная справа. Дзіўна, хвароба, калі яе запусціць, здольная ператварыцца ў іншага чалавека, роднага.

...У выніку калі жанчына запускае сваё жыццё, то мае права запусціць і іншае. Толькі і чужое жыццё можна запусціць па-рознаму.

Юрась БАРЫСЕВІЧ

ЯГО НЯМА?

Што такое чалавек, тэкст і сама рэчаіснасць: прысутнасць або адсутнасць? Ці існуе свет, у якім мы жывем? Ці існуем мы самі?

Ж.Дэрыда атакуе "метафізічны" вобраз быцця як прысутнасці: "Паўсюль ёсць толькі адсутнасць і сляды слядоў". Сляды, якія кажуць нам пра тое, што ўжо адбылося (а таксама прыкметы, якія падказваюць, што павінна адбыцца) — гэта, я б сказаў, прысутнасць адсутнасці. Адпаведна адсутнасць слядоў можна назваць адсутнасцю прысутнасці. Такім чынам, тэзіс Дэрыда можна пераказаць так: "Паўсюль ёсць толькі адсутнасць усялякай прысутнасці і прысутнасць усемагчымай адсутнасці".

Мадэрністы ("фаллогацэнтрысты") стаяць на іншым гледзішчы. Іхнія меркаванні пра быццё можна рэзюмаваць так: "Паўсюль ёсць толькі прысутнасць прысутнасці і адсутнасць адсутнасці". Іншымі словамі, усё існуе самачынна, прычым існуе ўпершыню і ў апошні раз.

На мой погляд, быццё нельга звесці ні да сусветнага "Так", ні да сусветнага "Не". Наяўнасць, як і адсутнасць, не бывае суцэльнай, не бывае татальнай. Словы "так" і "не" адно без аднаго не мелі б сэнсу. Я магу пагадзіцца з дэканструктыўнай філасофіяй, што прысутнасць — гэта адна з формаў адсутнасці, але на той умове, што і адсутнасць трэба разглядаць як разнавіднасць прысутнасці.

Пад маскай наяўнасці часта хаваецца пустата — тады і з'яўляецца жаданне сказаць, што ў чалавеку (у тэксце, у роднай мове) няма нічога свайго. А з іншага боку, у непрыхаванай шчырай пустаце, як у расчыненых дзвярах, заўсёды можна нешта знайсці, намацаць, пачуць скрозь цішыню. З гэтага гледзішча нават у чужой мове няма нічога чужога.

Асноўная дамінанта быцця — гэта не станаўленне (якое павінна скончыцца агульнай і вечнай прысутнасцю) і не распад (які мусіць прывесці да адсутнасці ўсяго і ўсіх), а ўтрыманне раўнавагі паміж стратамі і набыткамі, паміж усім і нічым.

Чалавек, на мой погляд, уяўляе сабой ячэйкавую структуру, вузлы і перапонкі якой складаюць ягонае "я", а ў прамежках паміж імі чалавек — "ніхто". Зрэшты, асоба — гэта не проста "я", а сукупнасць розных варыянтаў (роляў, узростаў) гэтага "я": асоба — гэта "мы" чалавека. Трэба адзначыць, што і чалавечае "ніхто" таксама неаднароднае, бо трансфармуецца з узростам і пераходам ад адной ролі ў грамадстве да іншай.

Чалавек — гэта множнае "я" ці множнае "ніхто"? Мы заўсёды застаемся сабою ці заўсёды застаемся нікім? Борхес: "Ва ўсялякім выпадку, я — ніхто". А можа, усё наадварот, і ва ўсялякім выпадку ніхто — гэта я?

У кожны момант жыцця чалавек з'яўляецца ў свет не толькі тварам (сваім "я"), але і патыліцай (нікім"). Калі зірнуць на чалавека ў ягоным развіцці (прааналізаваць біяграфію ці гісторыю) — мы ўбачым або шэраг розных твараў, або чаргу патыліц. Гістарычнае развіццё праяўляецца не толькі ў новых імёнах, але і ў новых абшарах ананімнасці. Магчыма, ананімнасць не менш індывіудальная за любое імя.

Постмадэрністы мяркуюць, што чалавек — гэта адна з формаў Адсутнасці. Чалавек — гэта татальнае ніхто ("Мяне няма", — сцвярджае В.Акудовіч). Мадэрністы (у прыватнасці, Сартр) даводзяць адваротнае: чалавек — гэта татальнае "я", чыстая суб'ектыўнасць. У Маркса чалавек не мае патыліцы. Вакол усёй галавы ў яго — бясконцы твар (такімі мусяць стацца людзі пры камунізме). Постмадэрністы ж зрываюць, нібы маску, сам твар: вакол галавы мусіць быць суцэльная патыліца.

Паміж тым, на мой погляд, у чалавечага твару даволі часта бывае адсутны выраз (напрыклад, у часе сну, роздуму ці ў чарзе). З іншага боку, патыліца бывае не менш выразнай, чым твар (у адным з мінскіх салонаў я бачыў карціну, на якой былі пазнавальна намаляваныя патыліцы чатырох генсекаў КПСС). Інакш кажучы, чалавечае "я" змяшчае ў сабе і "нікога", а ў нашым "ніхто" прысутнічае і нашае "я".

Паводле Евангелля, апошнія ў зямным царстве людзі (і органы цела — тая ж патыліца?) на нябёсах стануцца першымі. Ды і паводле "Інтэрнацыяналу", хто быў нічым — той будзе ўсім. "Ніхто" — гэта маё alter ego, былое ці будучае, адсутнае на дадзены момант "я".

Ніхто — гэта я без мяне. Адпаведна я — гэта ніхто без нікога. Нішто — гэта ўсё без усяго, а ўсё — гэта нішто без нічога.

Быццё як наяўнасць — гэта адсутнасць без адсутнасці. Адпаведна адсутнасць — гэта прысутнасць, якая не пакідае слядоў, якая свабодна праходзіць скрозь пальцы нашых словаў і думак. Адсутнасць і прысутнасць — два бакі адной стужкі Мёбіуса.

Я — гэта маё alter nemo, адсутнае на дадзены момант "ніхто". Я толькі адна з формаў нікога, але і ніхто — разнавіднасць мяне. Я — гэта адзін з мяне або, што таксама праўда, адзін з нікога.

Такім чынам, чалавек — гэта множнае я, у якім кожны асобны элемент ніхто. Разам з тым чалавек — гэта шматлікае ніхто, дзе кожная часцінка — ягонае мінулае ці будучае я.

P.S. Усё сказанае вышэй, зразумела, можна прыкласці як да дыскусіі пра існаванне жыцця на далёкай планеце Акудовіч, так і да праблемы прысутнасці/ адсутнасці "ЗНО" ў культурнай прасторы Беларусі. "Дзікая гусь не мае намеру пакінуць след у вадзе. Вада не мае жадання затрымаць адлюстраванне гусі", кажа дзэнскае прыслоўе.

P.P.S. Спытайце, калі ласка, прынца Гамлета, што думае ягамосць пра гэты артыкул.

ЗНО

Літаратура

Ігар БАБКОЎ

ЭНЦЫКЛЯПЭДЫЯ ДЛЯ ГЕРОЯ: ШАМБАЛА

(фрагмэнты рамана "Кавовая цырымонія ў "Хвілінцы")

[...]

ЁН ПАМЯТАЎ: адразу за шпітальнымі шафачкамі пачыналася Нішто, патаемны дом няспраўджанага зьместу рэчаў; праз пустыя вачніцы жыцьцё там углядалася ў сябе, шукаючы нерухомасьці, спакою, спрычыняла ветлае люстэрка, у якім "панта рэй" нарэшце ўгледзела б свой твар, шчодра пазычала зь невычэрпнага радовішча Быцьця.

Шчотка й зубная паста былі з пракаветных часоў, яшчэ Геракліт імі карыстаўся, ратуючыся ад вадзянкі, яны былі сярод алхімічных прыладаў Альбіуса Ротанда, Сапега вазіў іх у невялічкім куфэрку. Нават Гегель знайшоў ім чыннае мейсца ў сваім паняткавым сусьвеце.

Цяпер яны ляжалі ў шафачцы, побач зь іншымі рэчамі, штораніцы ён чысьціў зубы, палошчучы рот вадой, крыху іржавай, з прысмакам хлёркі. Ён тварыў гэты рытуал, спрабуючы затушыць усе пачуцьці, каб засталіся толькі зубы й рука, цешачы сябе думкай, што прыпадабняецца прыродзе, таксама неўсьведамляючай лёт восеньскага ліста ці плёскат вады, што гэта нязначнае дзэн-практыкаваньне прыдасца яму для нечага іншага.

[...]

Працінаючы нечаканай празрыстасьцю, ейныя вочы былі адзінай сьветлай плямкай у яговым жыцьці, так яму чамусьці падумалася.

Ён перайшоў дарогу й некаторы час бязмэтна брыў па прашпэкту, потым збочыў, знайшоў мейсца, дзе не было людзоў, пасьціліў паперку й сеў, прытуліўшыся да агароджы. Дзьмуў лёгкі ветрык.

Лявон К. выцягнуў нататнік, у які ён запісваў тое, што адбывалася вакол яго. Калі ён проста сядзеў, сузіраючы навакольнае асяродзьдзе, каля яго часам спыняліся людзі, аб нечым пыталіся, царушалі яго спакой, вымушалі апраўдвацца, паказваць пашпарт, запэўніваць. З нататнікам жа ён нібыта чымсьці займаўся, і хаця ў чым ёсьць гэты занятак, Лявон наўрад ці быў здольны камусьці патлумачыць, у паветры чулася пачуцьцё пэўнасьці й бясьпекі.

Лявон К. знаходзіўся ў стане раз'яднанасьці са сьветам і ўласным жыцьцём, на меркаваньне знаёмага псыхіятра, у яго назіраліся ўсе прыкметы падваеньня асобы, памножаныя на астэна-дэпрэсыўны сындром і неспрыяльныя хатнія ўмовы. У дадатак да розных пігулак псыхіятар раіў бегаць, піць бром і сябраваць з кабетамі, на апошняе налягаў асабліва, пры гэтым прыцмокваў языком і рабіў непрыстойныя гэсты. У адказ Лявон паскава называў яго майн Фройнд і ў сваю чаргу раіў больш чытаць, тут жа прапануючы якія-небудзь нобэль прайз ноўэл са сваёй бяздоннай торбы альбо проста кніжку з малюнкамі, якую ён часам купляў для дачкі гаспадыні.

З ранку Лявон К. наведваў лекцыі ў несамавітым шэрым будынку на галоўнай плошчы гораду, але пасьля дзьвюх гадзінаў ён быў ужо вольны. Ён адразу ішоў піць каву ў бістро, і яму здавалася, што толькі тут, у бістро, і з гэтага пачаўся яговы дзень.

Лявон К. пісаў раман, за гэтым абсурдным і няпэўным заняткам час ішоў хутка, увечары ён выходзіў у двор і паліў напісанае за дзень, робячы вялікую радасьць мясцовым падшыванцам.

Часам кава ў горадзе зьнікала, тады пасьля дзвюх ён адразу ішоў дадому і клаўся спаць, вырашыўшы, што калі немагчыма прачнуцца сярод сну, дык застаецца толькі заснуць. Тое, што жыцьцё — гэта толькі сон, было яговай працоўнай гіпотэзай, якая фактам пакуль не супярэчыла й да таго ж мела доўгую гісторыка-культурную традыцыю.

Праўда, гэты сон-навакольле запэўніваў, што ён і ёсьць адзінай і непахіснай рэчаіснасьцю, але якраз гэтай гіпотэзе супярэчылі шмат якія факты. Па-першае, рэчаіснасьць ніяк не магла быць трагічным балаганам, а ўсе яговыя сябры пагаджаліся, што вакол менавіта балаган, і балаган горкі й трагічны. Па-другое, Лявон К. прачынаўся сярод гэтага балагану і тады яму прыходзілі ў галаву яго лепшыя старонкі, ён адчуваў свабоду й гармонію. Было б дзіўна, калі б існавалі дзьве роўныя рэчаіснасьці, калі сапраўдная рэчаіснасьць — свабода, суладзьдзе й творчасьць, дык тое, іншае — напэўна толькі сон.

Лявон К. пісаў раман, гэта быў яговы спосаб жыцьця, усе яговыя сябры ведалі пра гэта й часцяком кпілі зь яго, шкадуючы дворніка, сівога зьнерваванага дзеда, які па-геройску змагаўся з попелам. Яны звычайна сыходзіліся ў Санскрычччыка, а восьмай гадзіне, і бавілі час да адзінаццаці. У студыі, якую той вартаваў, было прасторна й артыстычна, да таго ж шмат якія рэчы, што служылі для нацюрмортаў, можна было выкарыстоўваць па прызначэньні, што яны й рабілі з усёй непасрэднасьцю й артыстызмам.

Сьветлая плямка ў жыцьці, празрысты аловак, якім піша свае пісьмёны Бог, падумалася яму.

Яна таксама прыходзіла на іхныя сходкі, сядала ў кутку, незаўважна ўваходзіла ў патаемныя сувязі з рэчамі абсталюнку. Тое, на чым нібыта спынялся яе позірк, нібыта вылучалася з усяго, ажывала. А потым пачыналі здарацца дзіўныя рэчы — сярод гутаркі зьнянацку ўсе замаўкалі й пачыналі бачыць.

Што менавіта, ніхто растлумачыць не мог. Раз-пораз адзін зь іх шалёна выцягваў нататнік, нешта пісаў, і ніхто не спрабаваў пацікавіцца — што.

Санскрычык, як гэта робяць санскрычыкі ўсяго сьвету, маляваў Шамбалу. Сьвятая краіна паўставала ў яговых эцюдах чыстай і нязмушанай, вабіла нечуванай празрыстасьцю. Часам ён пачынаў тлумачыць яе тэарэтычна, але гэта было ўжо не тое. Усе ветліва слухалі, Санскрычык пацікаваўся ветлівасьць і абачліва пытаў Яну, што яна думае пра Шамбалу. Яна ў адказ усьміхалася і ўсе разумелі: так, гэта й ёсьць Шамбала.

...

... нікейскія трыеры адышлі ў сваё апошняе падарожжа, на пошукі таемнай зямлі, праз усё змушэньне й недасканаласьць сьвету, праз пануючую ўладарна тугу, што нязбытна адшуквае нас у шчыльна набітых кватэрах, сярод крыху сумнагу фэсту жыцьця, ставіць тварам да вечнасьці, і ў гэтым крохкім люстэрку рэчаіснасьць адбівацца як сон, што сьніцца нікому, — сказаў ён.

Барыс ПЯТРОВІЧ

З "ФРЭСАК"

АДНАРАЗОВАСЦЬ

Я зразумеў, што заблудзіўся. Невысокі хвойнічак здаваўся бясконцым. Я ішоў па ім, думалася, ужо гэтак доўга, што дайшоў калі не да Афрыкі, дык да Украіны дакладна. І не было сярод яго ніводнага высокага дрэва, на якое можна было б узлезці, каб агледзецца.

Я быў злы на гэты хвойнічак, і ён, нібы жывы, адказваў мне тым жа: злом. Кожная хвоіка, паўз якую я праходзіў, старалася зачапіць мяне сваёю галінкай, балюча сцебануць па твары альбо ўпіцца ў пляччо, нагу. Увесь я быў абчапляны калючай ігліцай, клейкім павучыннем і сухімі шурпатымі галінкамі.

Мне здавалася, што я блукаю тут ужо не некалькі гадзін, а некалькі дзён, некалькі гадоў. Бясконцасць хвойніку памнажалася на бясконцасць блукання, але ў выніку не атрымлівалася бясконцасць жыцця. Наадварот: бясконцасць на бясконцасць давала смерць. Як у матэматыцы: мінус на мінус — дае плюс. Смерць — "плюс". Так, бо нездарма "плюс" — крыжык.

Усе мы нясем свой крыж, але ёсць і такія, што нясуць замест крыжа знак "плюс". А для гэтага знака справядлівае толькі адно правіла: ад перамены месцаў складаемых сума не змяняецца. Як ні складвай бясконцасць хвойніку з бясконцасцю блукання, вынік будзе адзін і той жа — смерць, як пры памнажэнні на нуль заўсёды ў выніку будзе нуль. Дарэчы, некалі і знак памнажэння быў падобны да крыжыка: х, а потым замест яго нехта прапанаваў ставіць кропку. Проста кропку.

Дык ці не час і мне паставіць кропку ў гэтым блуканні? Па хвойніку, па жыцці...

Час. Даўно час. Але тады бясконцасць стане вечнасцю, што па сутнасці тое ж самае. А мажліва, яшчэ горш. Бо пакуты, большай за гэткую, нават Бог, нават д'ябал не прыдумаў.

Нашто мне вечная іголка для прымуса (вечнае пяро для асадкі). Што мне бясконцасць сусвету... Мне больш па душы ўсё аднаразовае. Як шпрыц. Як наша Зямля. Як, хацелася б верыць, маё жыццё і я.

77-05

Ты ніколі не думаў, што цябе так лёгка падмануць. Ты наогул не думаў, што цябе нехта будзе падманваць. Ты начапіў свой лепшы гальштук і пайшоў на спатканне. Ты доўга стаяў на рагу праспекта і Савецкай і чакаў яе. Ты верыў ёй. Ты нават у думках не дапускаў магчымай няшчырасці. Ты ўзіраўся ў прыпынак, ты чакаў кожны тралейбус і з надзеяй праводзіў вачыма кожны аўтобус. Ты загадваў сабе: калі ў нумары наступнай машыны, што пройдзе міма, будуць дзве сямёркі — значыць, яна хутка прыйдзе. Ты радаваўся, убачыўшы 77-05 на "Жыгулях". Ты гатовы быў стаяць тут да раніцы, але дачакацца яе.

Яна не прыйшла. Яна не прыйдзе. Яна весела смяецца цяпер з іншым. Яна не забылася на спатканне, прызначанае табе. Яна і не збіралася на яго. Яна гулялася з табою, нібы кот з мышшу: захачу з'ем, захачу адпушчу, захачу сыта прайду міма, быццам і не заўважыўшы, як сцялася тваё сэрца. Яна магла дазволіць сабе ўсё. Яна была гаспадыняю, царыцаю і ведала гэта. Яна захацела пабачыць цябе на рагу праспекта і Савецкай. Яна праехала паўз цябе на тых самых "Жыгулях" 77-05. Ты ўзіраўся ў нумар.

МАЎЧАННЕ

Між намі расла трава... І якое б пытанне ты мне ні задавала — заўсёды знаходзіўся на яго адзін-адзіны адказ. Было то — туга... Па тым, што мы памяталі і што яшчэ памятала нас. Цяпер думаю я (кажу табе і ты згаджаешся), што гэтак бывае толькі тады, калі страчанага не знайсці, калі ў пакінутае не вярнуцца.

Між намі была трава... Мы былі маладымі. І нас хвалявала блізкасць нашых целаў. Ты пыталася — я адказваў. А можна было проста маўчаць, бо ўсё зразумела было без слоў, бо словы нічога не дадавалі і наогул нічога не азначалі, бо ўсё забівала, тлуміла і тлумачыла сабою адно пачуццё — туга... Па тым, пра што не гавораць услых нават самыя блізкія людзі і пра што маўчаць тут, побач з намі, чужыя людзі. Ты кажаш (і я згаджаюся), што гэтак бывае заўсёды, калі пра мінулае засталіся толькі ўспаміны, а будучыні зусім няма...

Бо нас ужо — няма.

Няма там, дзе цяпер усе нашыя думкі і пра што ўсе нашыя ўспаміны. Няма там, дзе красуе цяпер трава, і дзе расце між намі...

P.S. І ўсё-такі не хочацца думаць, што "ЗНО" будзе "аднаразовым". І таму пісаць некралог не хочацца. Хваліць без прычыны — таксама. Ну а крытыкаваць — тым болей...

Дык што сказаць табе, "ЗНО"? Тое, што ты з'явілася ў свой час, — было нечаканасцю. Больш таго, здаецца, калі б ты не з'явілася сёння, то магло б не з'явіцца і праз 10-20 гадоў. але з'явіўшыся аднойчы — ты не знікнеш ніколі. Бо без цябе цяпер — "народ не поўны"...

Ты ёсць. Ты будзеш. І справа ўсіх нас зберагчы цябе. Мажліва, і сапраўды, "ЗНО" без "Культуры" — не "ЗНО". Але і нашая культура без "ЗНО" сёння не ўяўляецца. Дык захаваем жа "ЗНО", каб захаваць культуру.

Сяргей ДУБАВЕЦ

КОЖНЫ НОСІЦЬ У САБЕ ПОМНІК

Няпэўны ўзрост. З раніцы ён зноў перад вялікім трумо. Звонкі радасны крык:

— Пер-фор-манс!

Ад 30-ці да 60-ці. На худых сьцёгнах — чорныя капронавыя панчохі. Тварам падобны да сабакі. На чарапіцы канадка, на патыліцы бокс.

Глядзіць у люстэрка на ўласны чэлес і густа чырванее.

— Ой! — выбягае ў іншы пакой. Адтуль чуваць — валтузіцца, крэхча. Зноў зьяўляецца да трумо праз гадзіну.

Чынны, у галіфэ, кірзавыя боты, гімнасьцёрка без наплечнікаў.

— Сталін!

Не, ня так. Надзімаецца, галаву вышэй:

— Ст-х-алін! Сталлінн!

І ціха-ціха, танюткім голасам, аднымі вуснамі:

— Сволач!

Раптам зьнiякавеў, азірнуўся. Удумліва:

— Панімаць нада!

Сэкунда — увесь узьвіўся, застыў у палёце, галіфэ-ветразі:

— Кто?!!

Моцны ўдар сабе ў сківіцу. За рукі цягне сябе да дзьвярэй, вырывае з нагавіц чэлес, засоўвае ў дзьвярную шчыліну, азіраецца...

Хуценька падбег да трумо, перасунуў яго так, каб было відаць ад дзьвярэй. Вярнуўся. Чэлес — у дзьверы, і з размаху дзьвярыма — бразь!

Ані гуку. Страціў прытомнасьць. Доўга прачухваецца, зашпільваецца. Ужо глухавата, але ўсё адно радасна:

— Пэр-фор-манс!

Надзьмуў грудзі, прышпільвае да гімнасьцёркі гвардыю. Крычыць пачапаеўску:

— Кто стрелял? Кто!

З кухні далятае гук радыё: "Мы тут ня эці вам там".

Дастае пісталет. З гонарам:

— Я стрелял!

Закручвае сабе рукі назад. Позірк увесь час — у люстэрка. Падае на калені. Сочыць, каб карцінна. Падносіць рулю да патыліцы. Рознымі галасамі:

— Паўтары, сука!..

— Я не вінават...

Сухі стрэл падломвае яго; спаўзаючы, тварам прааджае па падлозе, пакідаючы за сабой брудна-чырвоны сьлед. У люстэрку — пуста. На падлозе — шкілет, косткі, вапна...

Кожны носіць у сабе помнік.

Ганна КІСЛІЦЫНА

ЗАЧЫНЯЕЦЦА БРАМА

Сярод кліпэ сучаснага кінематографа ёсць такі фантастычны вобраз — брама часу, праз якую ў апошнюю хвіліну дзеяння трэба праскочыць, каб патрапіць у другое вымярэнне. Няспынна зачыняецца брама... Вузее акраец незнаёмага неба... І тым большыя высілкі герояў апынуцца ў новай прасторы, дасягнуць нязнанага часу...

Вось-вось зачыніцца брама. Застаецца ў мінулым ад пачатку неверагодны футурыстычны праект "ЗНО, сціпла названы літаратурнафіласофскім сшыткам. Ён з'явіўся ў выніку намаганняў апошніх рамантыкаў ад культуры, дзякуючы якім мы на момант апынуліся ў сваёй будучыні. Мы яшчэ прыдзем да яе, але шлях гэты ляжыць праз мінулае — жыццё іншы раз падкідвае сюжэты, закручаныя мацней, чым у любой кінастужцы.

Мы амаль ведаем абрысы "другой" літаратуры. Яе дасціпна (наколькі гэтае слова можа стасавацца з "другой" крытыкай) пераказалі В.Акудовіч, П.Васючэнка, Ю.Барысевіч, В.Булгакаў. Нельга сказаць, што ўсё ў ёй падабалася і спадабаецца пасля, у будучыні. Мастацкае слова, з аднаго боку, істотна рацыяналізуецца, відавочна зблізіўшыся з філалагічнай навукай, з другога, стане суб'ектыўным настолькі, што перастане быць цікавым нават для саміх удзельнікаў параду індывідуальнасцяў.

Не выключана, што народным пісьменнікам стане той, хто гучней прачытае свой тэкст птушкам альбо гучней бразне ў бум-бам-літаўскі тазік. Нацыянальным героем будуць называць таго, хто паставіць лепшае шоў з нагоды канчатковай смерці айчыннай літаратуры. Мажліва, гэта будзе Ілля Сін, які ўжо сёння рэпецірує ўласны адыход у небыццё (у небыццё беларусы без усялякага шоў адыходзяць кожны дзень). Ці Зм.Вішнёў, які зараз заклікае паглядзець, "як рэагуюць астрожнікі і белыя дыназаўры на крыкі змучаных птахаў і кароў". Відавочна, гэта будзе нехта з цяперашніх пестуноў лёсу, для якіх культура цікавейшая за жыццё.

Што такое жыццё?
Падарунак звычайна непатрэбны.
Што такое смерць?
Нішто з прэтэнзіяй на нешта.
Што такое так і не?
Адно і тое ж.

Сёння гэта прыватны погляд, заўтра — літаратурны стэрэатып.

"Другую" культуру можна прымаць і не прымаць, але ёй гэта ўсё роўна, бо па-першае, яна вырасла з абыякавасці старэйшага пакалення, а па-другое, яна ўжо сёння самадастатковая, а таму і самаўпэўненая сістэма, якая гэтак жа не прымае свет, які і свет яе. "ЗНО" стала рэзервацыяй "другой" культуры, але трэба бачыць у гэтым слове не толькі адасабленне, але і прыхаваны "рэзерв". Грукание ў бум-бам-літаўскі тазік — як агулам можна акрэсліць дзейнасць маладзейшых літаратараў — П.Васючэнку нагадвала стук птушыных дзюбак аб шкарлупіну яйка, з якога імкнецца выбрацца ноўнароджанае жыццё... Ці выйдуць з яго жарптушкі, якія чакаем? Можа, яйкі гэтыя — ракавыя, і з'явяцца на свет жорсткія, рацыяналістычныя ГДы? А што, было б цікава пабачыць! Пабачыць сёння, зараз, а не чакаць няпэўнага "заўтра". Пабачыць нязнанае, нячутае — ці не найвышэйшая асалода для літаратара?

Разам са "ЗНО" мы губляем тое, чаго ў нас раней не было — не заангажаваную культуру.

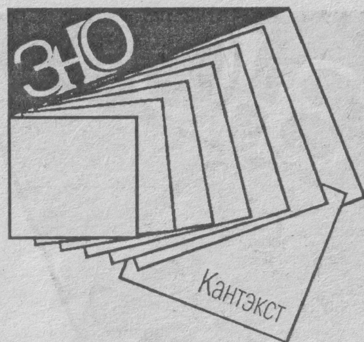

Зміцер ВІШНЁЎ

ЗОНА! НАРА! ОРГАН!

Дзівосна — некалькі стагоддзяў я меў нару, у якую меў магчымасць запаўзці і чагосьці там пагрызці, пасмактаць, пажаваць... у рэшце рэшт меў магчымасць папляваць і палаяцца. Але, мабыць, уся справа ў сонечных дысках. Днямі я зразумеў: яны бываюць рознымі — ёсць якія могуць катацца па небе, ёсць якія могуць ляжаць у дупле дрэва. Мы суіснавалі наогул з нейкім незразумелым аб'ектам. Таму зусім не дзівосна, што шмат дзівоснага ў адзін момант раптам вырашыла сысці ў нікуды. Тут я бачу спецыяльную кадыраваную траекторыю, якая прымушае мяне часова кінуць любімую нару і заняцца шпацыраваннем па бярлогах. Вельмі спадзяюся, што мая нечаканая выправа скончыцца квасам і халвой. Таму я заклікаю грамадскасць далучацца да майго шпацыравання.

Мяне засмучае толькі адна акалічнасць — у нары быў цудоўны глыбокі калодзеж. Там вяліся вялізныя люксасовыя акулы. Яны служылі галоўным прадуктам да майго стала. Цяпер мне прыйдзецца хадзіць да ракі і лавіць печкуроў. Але! Я суцешаны, што паспеў выцягнуць з нары свае тыгровыя трусы і каштанавую баньку ў носе. І таму — усе на галоўную плошчу! Усе на плошчу! Мы пойдзем да медзвядзёў у госці.

Алесь ТУРОВІЧ

СОНЦА ДЛЯ ІКАРАЎ?

Літаратурна-філасофскі сшытак ЗНО на працягу апошніх гадоў адыгрываў, на маю думку, унікальную ролю. Ён аб'ядноўваў у сабе розныя дыскурсы рэчаіснасці. Тут сінтэзаваліся фундаментальныя метадычна-рэфлексійныя культуралагічныя пошукі і пікавы, на мяжы нарматыўнасці выклік "прыстойнаму густу". Калі камусьці захочацца пачынаць сваю філасофскую і культуралагічную адукацыю, то, канешне, варта пачынаць з падшывак ЗНО. Калі хтосьці захоча зразумець квінтэсэнцыю беларускай літаратуры сярэдзіны 90-х (ці, прынамсі, яе эксперыментальны пласт), яму трэба пачынаць са ЗНО. Але той, хто зараз эксперыментуе, ствараетое, што зразумеюць не хутка, на жаль, не звернецца са сваім тэкстам у ЗНО, бо сшытка ўжо няма. Акрамя сацыяльных калізій, на маю думку, тут ёсць эвалюцыйная ўнутраная логіка — пэўная думка можа разлівацца на кнігу, перыядычнае выданне, шматтомнік, іншыя па форме блокі тэкстаў. Яны маюць сваю мяжу. Мае сваю прастораву часавую мяжу і літаратурна-філасофскі сшытак. Яна і ў гэтых палосах. Знік авангард ці ар'ергард тэкставых самаўяўленняў. Дзякуючы гэтаму знікненню постмадэрнізм не стаў акадэмічным і не знік. Ён разліўся ў прасторы і шукае новых прытулкаў для маніфестацыі.

Магчыма, гэты перыяд у развіцці беларускай літаратуры будзе названы— Час ЗНО. Што будзе за ім? Развіццё і эвалюцыя — на фоне будучых тэкстаў, цывілізацыі літаратуры, якую імкнуцца стварыць ББЛ і ТВЛ і адпаведна паблажлівае і іранічнае стаўленне наступных пакаленняў да "адкрыццяў" дзевяностнікаў. А можа, ЗНО стане сонцам для Ікараў, сёмым небам для чаек па мянушцы Джанатан Лівінгстон.

У любым выпадку дастаткова сказана і выслухана, напісана і прачытана. Вельмі дарэчным здаецца выслоўе часоў жнівеньскага путчу:

— Што будзем рабіць, калі закрыюць газеты?

— Будзем перачытваць старыя падшыўкі.

Алена ТРУСАВА

ЗЛОМ ГАЛАВЫ, або ЧАТЫРЫ ГАДЫ НАД ФІЛАСОФСКІМ СШЫТКАМ

Я адыходзіла — Ён заставаўся. Пасля трэцяй (а можа, чацвертай) утомнай ночы, праведзенай з Ім адзін на адзін (дні пад улік не бяру — гэтым займалася наша бухгалтэрыя), як жа прыемна было грукнуць дзвярыма і пераможна сказаць: нарэшце ўсё! Скончана!.. Я — вольная!

Да метро праважалі слупы-ліхтары. Слуп на пераходзе быў вельмі нахабны. Ён заўсёды падміргваў мне гарэзным жаўтлявым вокам і запрашаў вальсаваць па асфальце.

— А што? Хадзем! Наўкола ні машын, ні людзей.

Папераздзе — няўклюда-трамвай. Апошні. Але не паспела. Засталося адно — таксі. Кіроўца (без асаблівых прыкмет). За ўсю дарогу — ні гуку, ні зыку. Можа, нямко? А можа, які гвалтаўнік. Тады многага хочаш, шаноўная, будзе ён табе нештачкі прамаўляць, каб потым па асаблівасцях мовы, напрыклад, па грасіраваным, як у французаў, "эр" ты яго апазнала!

План абароны спее імгнення: у наступ! Я першая нейтралізую ліхія намеры! Я... Я культурна распавяду яму... пра газету "Культура".

... Гэтае "ЗНО". Заўсёды позна, лічы, уначы... І ўсё на злом галавы. Філосафы, бадай іх ваўкі, мудрацы называюцца, слова кантынуум перакурочылі на нейкі кантыніўм, косак не ставяць. Вока ды вока за імі трэба, дагляд, як за дзецьмі малымі. А маладыя нашы... Стоп! Прыехалі.

— Колькі я Вам вінна?

— А ничего! Считайте это подарком — за то, что по-белорусски разговариваете. И ночью — тоже.

* * *

... Я адыходзіла, а Ён заставаўся. На наступны дзень я Яго не пазнала. Ён быў чысценькі, вельмі прыгожы і... прыцягальны. Трошкі чужы. Бо я адыходзіла, а над чарговым сшыткам "ЗНО" пасля маіх правак, бясконцых зверак-праверак яшчэ нейкі час чаравалі Андрэй (Вашкевіч, макетаванне) і Наталля (Овад, мастацкае аздабленне).

Я любіла Яго ўсе гэтыя доўгія чатыры гады (на стадыі брыдкага качаняці).

З любоўю і застаюся.

Галіна ДУБЯНЕЦКАЯ

ТРЫЗЬНІЦЫ

— ЗНО дае разьвітальны баль, — так сказаў пры запросінах сп. Валянцін, узварушваючы ў маёй галаве рой пытаньняў. І, натуральна, першае сярод іх: як і ў чым туды мушу зьявіцца, каб адпавядаць нагодзе? У якой танальнасьці: ўзьнёслай? адчайнай? элегічнай?.. Сьціпла ці раскошна?.. Якая тут пасуе міна? Што ні кажы, а ўсё ж не абы-якая нагода падумаць.

Думаю гэта я думаю... і сьніцца мне сон. (Колькі ж, аднак, было спробаў давесьці маёй маме глыбокі мікрахвалевы прынцып засяроджанага думаньня — ці, інакш, одуму — калі яно чалавека гэтаю мікрахваляй накрывае ЗНУтры з галавою — і ЗНОсіць у трыдзесятую прастору, каб там, нарэшце, распрастаць туга скручаныя лініі сваіх неверагодных пераменлівых ландшафтаў, — прычым непазьбежна паўстае парніковы эфект неадрознасьці ад ЗНЕшняга засынаньня... Ат, усё марна: яна ўсё адно ўпэўненая, што *пайсьці падумаць* — гэта хітра-наіўны выраз, які часам дзеля канспірацыі ўжываецца замест чэснага *пайсьці паспаць* і азначае дакладна тое самае. Але ж гэта зусім ня так. Тым болей, што сон, пра які гаворка, ня так, урэшце, і сьніўся, як ЗЬНІЎСЯ, і нават ТРЫ-ЗЬНІЎСЯ ў траістым вобразе.)

От нібыта пераймаюць мяне на сходах у якімсьці тлумным фае тры спадарыні прыстойнага быццам выгляду, — і цьмяна ўлоўны даўнейшы зьмест майго зь імі знаёмства вісіць недзе побач, але ўсьлізгвае, — на ўсялякі выпадак я прымаю абарончапагрозную паставу і давай задзірацца... слова за слова, і вось ужо мы памалу заводзімся, а яны відавочна ўтрох, і пачынаем спакваля піхацца, і нават узьбівацца на бойку... Тузаемся гэта, а яны паміж іншага пытаюцца: Ты хоць ведаеш, хто мы? —Ды ці мала кім вы прадстаўляцца хочаце, можа, Прасьвятою Тройцаю, вашыя справы... Але ж выходзіць так, што, нібыта, й мае таксама. Працягваю валтузіцца, а сама ўголас гадаю: што —Харыты?.. Музы?.. І гэтак далей пляту, і ўсё міма, за кожны такі назоў кухталя дастаю, ну ўжо зусім, думаю, прападаю; а той зьмест ледзьве ўлоўны, што паблізу лунае, — то на адно мне пляччо прысядзе, то на другое, — і нешта такое ўрэшце ці то зь яго, ці то зь мяне вымавілася, кшталту *Тройца ЗНО*... Тут мае харыты лагаднеюць: ну вось, пазнала... А бойка паміж намі ўжо зусім як быццам і ня бойка, а так, гарэзная прыгода, бяскрыўдная й сяброўская...

Такім от чынам, як Наталя кажа. На маё зьдзіўленьне, дзядзькі-знахары паставіліся да гэтага ЗЬНЕНЬНЯ зь не-абы-якою ўвагаю, нават папрасілі запісаць, — што сумленна й выконваю... а ЗЬНЕкуль поўным глыбакадумных мадуляцыяў Зьнічовым белькантам гудзецца:... Галіначка, то ж былі... З-Ь-Н-І-Ц-Ы... Па-за ўсімі сумневамі чуецца — Голас Эксперта. Ну, й сапраўды, што да зьнічак ці там *зьніцаў*, то хто тут можа быць лепш ад Зьніча абазнаны?.. Пэўна, так яно й завецца, на ўзор вадзяніцаў, начніцаў, ґрамніцаў, таямніцаў... нажніцаў, спадніцаў, завушніцаў...

Гэй, дык якую міну ўзьдзець на баль?!. От, спахапілася... Не магла спытацца, пакуль ІХ ЗЬНІЛА... Зьніла-зьніла, галава, а галоўнага так і не дазналася.

Няўжо ЗНОЎ ныркаваць...

Вячаслаў ВАЙТКЕВІЧ

ХАЧУ АБСУРДУ

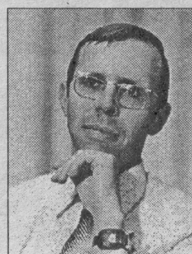

Хачу абсурду. Кашчунна? Якога абсурду мне яшчэ трэба? Хіба абсурд нас, лагодненькіх, не апанаваў? Апанаваў, вядома. Апанаваў і запанаваў на Беларусі, як нідзе на еўрапейскіх разлогах. Чаму ж тады мітрэнга? Што за вымудры? Не да вымудраў, здаецца. Так. І ўсё-ткі хачу абсурду.

Хачу, каб гэты абсурд быў апазнаны ўсімі, названы сваім сапраўдным імем, раскрыты і выкрыты, адолены і пераадолены. Хачу, каб, дзеля нас жа саміх, ён душыў бы, як чад, не даваў проста "выжыць". Выжыць трэба, спадарове. Толькі не з розуму. Мо, сутыкнуўшыся з пыхлівай абразіною абсурду, зніякавеем, а пасля і ачомаемся. Хоць бы так званыя шчырыя працаўнікі на ніве культуры. І даруйце, што я налічу літаральна на пальцах аднае рукі напамінкаў самім сабе, якія б торгалі нас за яшчэ не змярцвелае.

Па-першае. Субстанцыя нацыянальнага апрача ўсяго іншага наўпрост датычыць маралі. Ненацыянальны, безнацыянальны, пазанацыянальны, адным словам — анацыянальны носьбіт культуры не тое што не бывае. Відаць, бывае. Толькі не носьбіт і не культуры. Ды я й не чапаю яго. Хай сабе носіць што носіць. Я торгаюся сам і торгаю блізкага: нельга быць маральным, нават проста "моральным в быту", "морально устойчивым" ці, наадварот, ганарыстым грамадзянінам свету і — стэрыльным ў невынішчальнай анталогіі нацыянальнага.

Гэтыя радкі пішуцца падчас паведамлення пра пісьмо расійскага прэзідэнта наконт аб'яднання (зноў пад рэферэндумныя скокі) Расіі і Беларусі. Я не бяруся прарочыць, ці ажыве праз гэта імперскі мамант. Я бяруся прарочыць адно: які б уздых палёгкі не вырваўся б з грудзей анацыяналістаў сярод нас, што з нацыянальным будзе нарэшце скончана, яно, нацыянальнае (я зусім не маю на ўвазе конча беларускае, я маю на ўвазе субстанцыю нацыянальнага) застанецца, так бы мовіць, вечнай духоўнай матэрыяй. Да нашага апошняга ўздыху — цяжкога зласлівага ці цяжкога радаснага, хто як заслужыць...

Па-другое. Мы ў сваёй грамадзе столькі гадоў перабіваемся без філасофіі. Без сапраўднай філасофіі, а не яе сурагату, пах якой прынялі за водар. Між тым філасофія, як і рэлігія, як і мастацтва, — неадлучаная частка чалавечага існавання, свядомасці і самасвядомасці. У старажытнасці, у сярэднявеччы ды і пазней чалавек, нават самы просты, меў нейкае ўяўленне пра свет і сваё месца ў ім. Нарадзіўся на свет — мусіш думаць. Думанне ўвогуле — гэта адзінае, чаму няма альтэрнатывы.

І вось мы, шчырыя працаўнікі на ніве культуры, традыцыйныя інтэлігенты, схітраемся жыць без арганізаванай унутуры нас думкі, без правільнай артыкуляцыі гэтай думкі. Афіласафізм на ўзор атэізму. Атэізмам мы не толькі што нашкодзілі сабе. Мы проста пашкодзілі сябе духоўна і разумова. Разумова пашкодзім сябе — аж на генетычным узроўні, калі станем чакаць, што да нас прывядуць філасофію. Як прывялі, ледзь не пад прымусам, рэлігію. Прывялі, як няверную сяброўку жыцця. Быццам яна нам была няверная, а не мы ёй.

Па-трэцяе. Мы не дужа цанілі, бо не ведалі сапраўднай цаны, свабоды. Цяпер, дзякуй Богу, крыху цэнім. Але, але. Усведамляем толькі свабоду палітычную ды і з той даўсведамляліся... Свабода ж палітычная — толькі частка свабоды як свабоды. Шукаць свабоды варта дзеля самой свабоды. Інача ўсё абернецца несвабодай. Існуе, даруйце таўталогію, найвышэйшая свабода існавання, экзістэнцыі. А палітычная ды ўсялякая іншая свабода — толькі дзіця яе. Аднак мудрона чакаць слаўнага дзіцяці, калі бацькі ў нашых душах не слаўныя.

Па-чацвёртае. Калі ўсё ж традыцыйнаму інтэлігенту і пашчасціць шукаць і знаходзіць праз церні свабоду, то хай ён не ўпадае ў грэх ганарлівасці. У грэх уратавальнага асветніцтва. Маўляў, ягоная задача, ягонае прызванне і ягоны крыж — несці культуру ў масы. Бясконца бітая карта. І колькі яе не б'юць —не памагае. Асветніцтва, калі глянуць праўдзе ў вочы, — тое ж размеркаванне ўжо зробленага кімсьці ў высілках духу. Тое ж сацыялістычнае размеркаванне. Ніхто не мае адбіраць у чалавека, хоць бы чалавека масы (калі ёсць тая маса) права дайсці да ўсяго самому, прайсці свой, таксама праз церні, шлях, спраўдзіцца ці не спраўдзіцца як асобе. Гэта ёсць неадчужальнае права кожнага чалавечага стварэння на зямлі. Калі ж уверым у святасць асветніцтва, то ўверым у той самы зямны рай, у тую самую ўтопію як бітую на нашых жа вачах карту. І гэта яшчэ мякка кажучы, бо традыцыйны інтэлігент верыць у святасць асветніцтва — размеркавання як у натхняльны наркотык. А мы тут — пра нейкую свабоду, пра нейкую філасофію...

Па-пятае. Пасля таго, што з намі было апошнія два гады, што з намі зрабілі і што мы з сабой зрабіць дазволілі, баламут падкусвае (ёсць такая кніжыца ў хрысціянскага пісьменніка дваццатага стагоддзя Клайва Стэйпяза Льюса — "Пісьмы баламута") зняверыцца ў сваім народзе, засумнявацца ў ім, калі па-навуковаму, як у суб'екце гістарычнай жыццядзейнасці. І праўда, маркота, нуда агортвае. Ды павінна агортваць. Баламут жа не дурны, і падкусваць умее. А фальшывыя карты ў яго ніяк не канчаюцца. Крыеш тузам, а там — пікавая дама падміргвае. Таму трэба выйграваць чыста, напэўна. Альбо не гуляць у нячэсныя гульні з нячэснымі.

Усе народы, як і ўсе людзі, з якіх яны складаюцца, пад Богам ходзяць. І кожнаму нешта сваё даецца. Дык, можа, няварта маркоціцца, нудзіцца, што нечага некалі мы не дабралі. Не паўтарылі чагосьці чужога. Ну, не будзем жа паўтараць егіпецкіх пірамідаў ці кітайскага іерагліфічнага пісьма, афінскай дэмакратыі ці рымскага права. Трэба адкрываць саміх сябе. Не выходзіць у людскі гурт у строі, у якім учора суседка выходзіла, а знаходзіць свой. Знаходзіць не штосьці трэцяе, як адна наша суседка похапкам знайсці спрабуе. А менавіта адкрываць саміх сябе. Не гневаючы Бога (накшталт "Краю мой родны, як выкляты Богам!"). Сказана ж у Пісанні: каму многа дадзена, таму яшчэ дадаецца, а каму мала дадзена, у таго яшчэ аднімецца. Я думаю, што мне, вам і ўсім адкрываецца, што гэта і пра беларусаў сказана, пра інтэлігентаў — традыцыйных і нетрадыцыйных — сярод беларусаў.

Калі ж адкрываецца пасля абсурду, то адкрываецца ясней. Ясней і радасней. Вось чаму сёння я хачу абсурду.

Пятро ВАСЮЧЭНКА

ФІЛАЛАГЕМА АМЯЛЫ

Метафары кульгаюць. Таму гэтая філалагема — хіба што развітальны падарунак для "ЗНО", адпаведны мінорнаму настрою. Але гэта, крый Божа, не праекцыя лёсу ЗНО, што вырасла на дрэве "Культуры", ды не прагноз.

Аўтар

Дзіўную гэтую расліну апісваў у "Палескіх рабінзонах" беларускі Жуль Верн, да яе звяртаўся на "ты" Алесь Разанаў, а дзівак Фрэзер прысвяціў ёй шматтомны трактат — плён бясконцага гібення над фаліянтамі ў бібліятэцы.

Амяла адпавядае філалагеме літаратурнай другаснасці, эпігонства або, калі хочаце, постмадэрновым шуканням, калі наватвор караскаецца па ствале старой літаратуры, паўтараючы ягоную форму.

Амяла хіжая — яна адбірае сокі ў гаспадара, але яна верная свайму дрэву.

І калі дрэва, ссечанае або ссохлае, валіцца долу, амяла крычыць — і ў гэтым кароткім крыку не менш сэнсу, чым у дзіўным, няроўным суіснаванні дрэва і "паразіта".

Бо амяла, хіжая, пяшчотная і верная, ужо не шукацьмеце новага гаспадара.

"Рада "ЗНО": Валянцін Акудовіч (адказны за выпуск), Алесь Разанаў, Ігар Бабкоў, Юрась Барысевіч, Валерка Булгакаў, Сяргей Мінскевіч.

Тэксты друкуюцца паводле аўтарскага правапісу.